

PTT työpapereita
PTT working papers
PTT diskussionsanslag

I 95

Johannes Piipponen, Suvi Rinta-Kiikka & Kyösti Arovuori

Elintarvikkeiden kulutus Suomessa

Helsinki 2018

PTT työpapereita 195
PTT Working Papers 195

Elintarvikkeiden kulutus Suomessa

Johannes Piipponen, Suvi Rinta-Kiikka, Kyösti Arovuori

Helsinki 2018

Pellervon taloustutkimus PTT
Eerikinkatu 28 A
00180 Helsinki
Puh. 09-348 8844
Faksi 09-3488 8500
Sähköposti ptt@ptt.fi

ISBN 978-952-224-209-9 (pdf)
ISSN 2489-9712 (pdf)

Helsinki 2018

Johannes Piipponen – Suvi Rinta-Kiikka – Kyösti Arovuori. 2018. PTT työpapereita 195. Elintarvikkeiden kulutus Suomessa.

Tiivistelmä Tässä raportissa kuvataan Suomessa tapahtuneita muutoksia elintarvikkeiden kulutuksessa. Lisääntynyt tieto ja kuluttajien kiinnostus ruoan terveellisyyttä, elintarvikkeiden turvallisuutta, laatua ja ravintoarvoa kohtaan ohjaavat kulutusta kohti yksilöllisempää, itselle sopivaa ruokavaliota. Erikoisruokavalion noudattaminen on nykyään aiempaa yleisempää. Pitkällä aikavälillä kulutustottumusten katsotaan muuttuneen terveellisemmiksi. Erot ikäryhmien välillä ruuan kulutuksessa ovat kasvaneet ja esimerkiksi ikäryhmien ääripäiden kulutus voi erota huomattavasti. Myös elintarviketuotannon laajemmat vaikutukset eläimiin ja ympäristöön kiinnostavat kuluttajia.

Asiasanat: *elintarvikkeet, ruoan kulutus*

Johannes Piipponen – Suvi Rinta-Kiikka – Kyösti Arovuori. 2018. PTT Working Papers 195 Consumption of food supplies in Finland.

Abstract: The study examines changes in food consumption patterns in Finland. With consumers having access to an increase in information and with greater interest in wholesome, safe and good-quality food, better opportunities exist for more personalized diets and consumption. Specialty diets have become more common, and food consumption habits seem to be healthier than before. However, differences in consumption between age groups have widened and especially those between the end classes of the age groups differ notably. At the same time, environmental and other impacts of food production are of interest to consumers.

Keywords: Food supplies, consumption

Sisällys

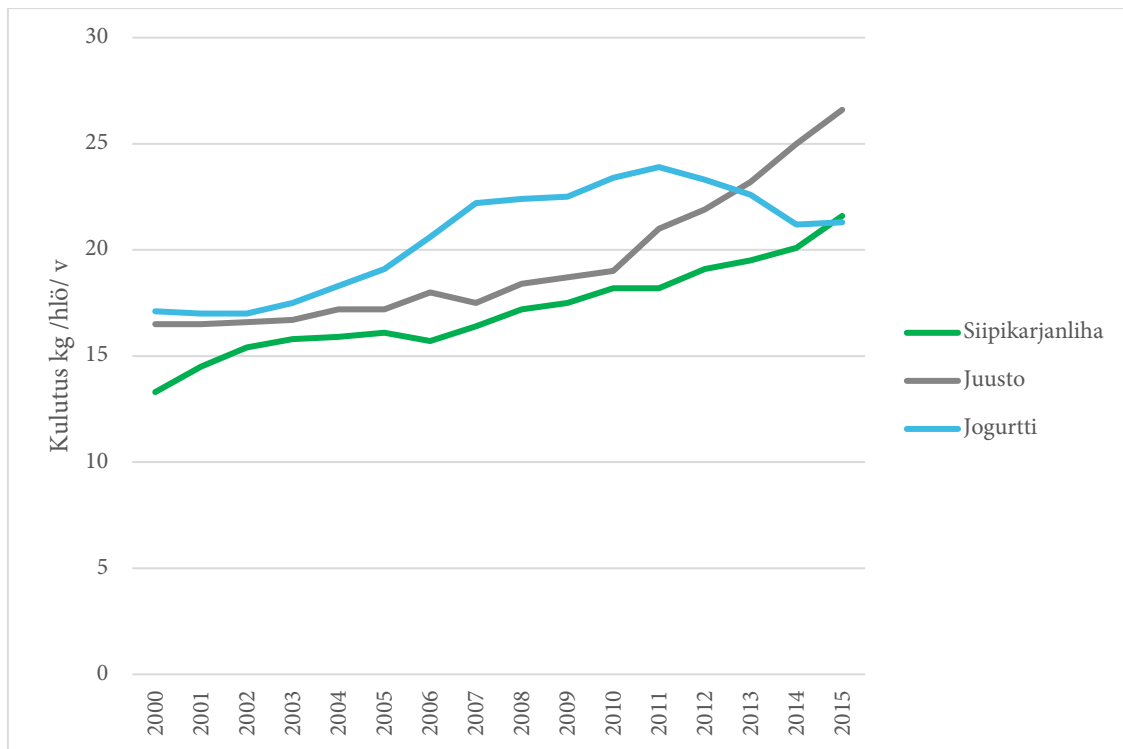
1	Johdanto	5
2	Lihan kulutus	8
2.1	Siipikarjanliha.....	10
2.2	Sianliha	13
2.3	Naudanliha.....	13
2.4	Lihan kulutus taustamuuttujien mukaan.....	14
3	Maidon ja maitotuotteiden kulutus	16
3.1	Hapanmaitotuotteiden kulutus	17
3.2	Maidon kulutus taustamuuttujien mukaan.....	19
4	Perunan kulutus	23
5	Kalan kulutus	24
6	Viljat ja viljatuotteiden kulutus	26
6.1	Kasviproteiinit	28
6.2	Kotimaiset palkokasvit	28
7	Hedelmät, kasvikset ja marjat	31
8	Makeiset, kahvileivät ja virvoitusjuomat.....	33
8.1	Leivonnaisten kulutus taustamuuttujien mukaan	34
8.2	Virvoitusjuomien kulutus taustamuuttujien mukaan.....	36
9	Luomun kulutus	37
9.1	Luomutuotanto Suomessa	37
9.2	Luomun kulutus Euroopassa.....	38
9.3	Luomuelintarvikkeiden kulutus Suomessa.....	41
9.4	Luomuelintarvikkeiden kulutusnäkömät lähitulevaisuudessa	46
10	Johtopäätökset	51
11	Lähteet.....	53

1 Johdanto

Kulutustottumuksia on tutkittu Suomessa systemaattisesti vuodesta 1966 lähtien. Aluksi tutkimus perustui kotitalouksien omiin kulutuspäiväkirjoihin. Sittenkin kulutuskäyttäytymistä on seurattu kauppakuittien ja yksikköhintojen pohjalta. Vuosien saatossa kulutus on monipuolistunut ja painottunut valmisruokiin. Elintarvikkeita käsitellään ja jalostetaan aiempaa enemmän ja kauppojen valikoimat tyydyttävät vaativatkin kuluttajat. (Aalto & Peltoniemi 2014.)

Kulutuksen monipuolistumiseen on useita syitä. Yhteiset ruokailuhetket perheen kesken ovat vähentyneet, minkä seurauksena jokainen perheenjäsen syö omia mieltymyksiään vastaavasti. Ravitsemussuositukset ohjaavat koulu- ja työpaikkaruokailua. Lisääntynyt ulkomaankauppa, tulotason nousu sekä koulutuksen ja informaation lisääntyminen on nostanut kuluttajien vaatimustasoa ja erilaistanut kulutusta (Aalto & Peltoniemi 2014). Lisäksi erityisesti nuoret etsivät tietoa elintarvikkeiden terveystaakatuksista, tuotannon vaikutuksista ympäristöön ja ilmastoon sekä eläinten hyvinvointiin liittyvää tietoa television, internetin ja lehtien avulla. (Kehittyvä elintarvike 2007.) Lisääntyneen tiedon ja esimerkkien myötä erilaisten erikoisruokavalioiden osuus on kasvanut merkittävästi etenkin nuorten keskuudessa viimeisen 40 vuoden aikajaksolla (Parviainen 2017).

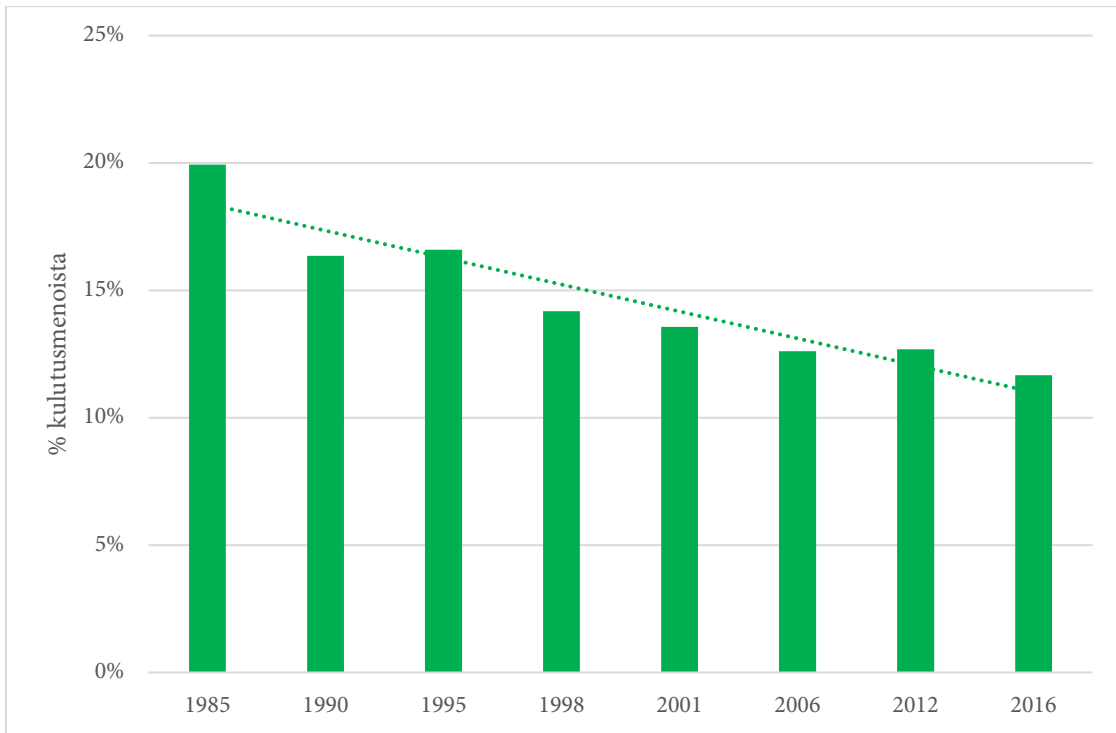
Tässä raportissa kuvataan suomalaisten elintarvikkeiden kulutuksessa tapahtuneita muutoksia. Muutoksia tarkastellaan sekä ikäryhmittäin että sukupuolen mukaan. Lisäksi tarkastellaan lähemmin esimerkiksi luomuelintarvikkeiden kulutuksen kehitystä ja luomun lähitulevaisuuden näkymiä. Raportin lopussa tehdään katsaus keskeisimpiin elintarvikkeiden kulutuksen muutostrendeihin. Viimeisten vuosikymmenten aikana merkittävimmät muutoksia ovat siipikarjanlihan, juuston, kahvileivän sekä jogurtin ja rahkan kulutuksen kasvu (Kuvio 1). Pidemmän aikavälin muutoksia ovat maidon juonnin ja perunoiden kulutuksen väheneminen. (Luke 2016.)

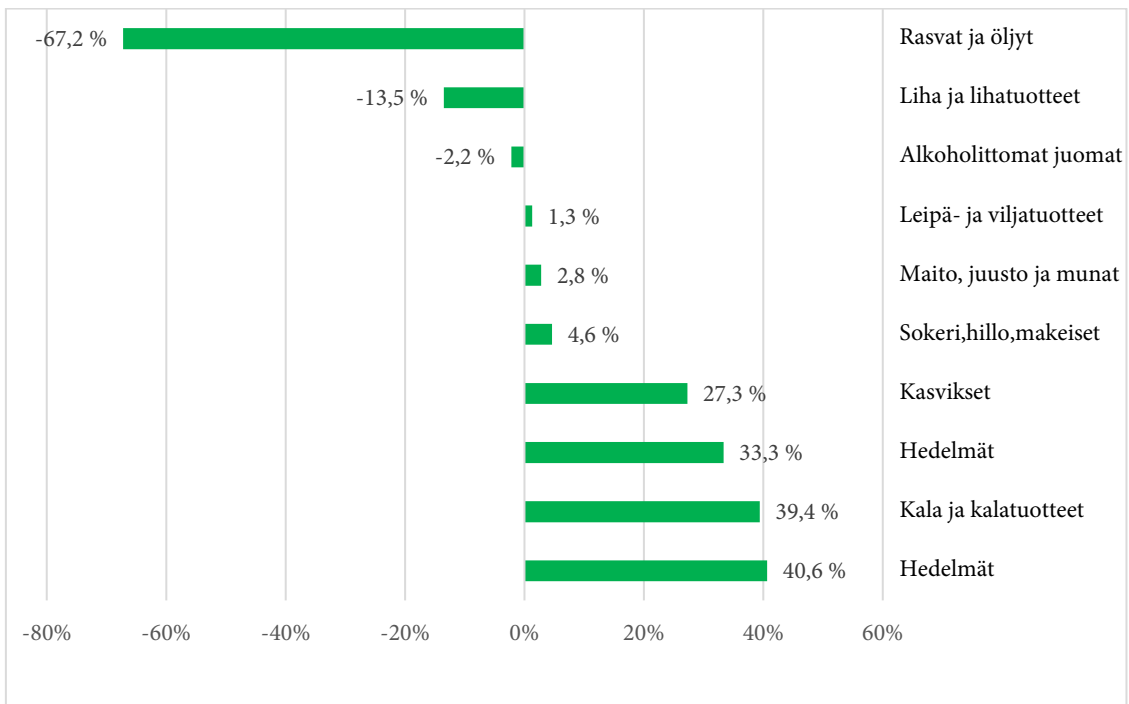
Kuvio 1. Siipikarjanlihan, juuston ja jogurtin kulutus Suomessa 2000-luvulla. (Luke 2016)

Tilastokeskuksen väestöennusteen (2015) mukaan yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä nousisi nykyisestä 19,9 %:sta 26 %:iin vuoteen 2030 ja 29 %:iin vuoteen 2060 mennessä. Samaan aikaan alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä vähenee merkittävästi. Ennusteen mukaan alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä on 14 % vuonna 2060. Myös työikäisten osuus väestöstä pienenee. Ennusteen mukaan työikäisiä olisi vuonna 2030 noin 59 % (64 % vuonna 2015) ja 57 % vuonna 2060. Väestön ikärakenteen muutos vaikuttaa myös kulu- tukseen.

Elintarvikkeiden osuus kotitalouksien kulutusmenoista on pienentynyt vuodesta 1985 lähtien, vaikka kulutushuippuja lähestyttäessä kuluttajat panostavatkin ruoan laatuun (Kuvio 2). Rasvoihin, öljyihin ja lihatuotteisiin käytetään aikaisempaa pienempi osuus tu- loista. Hedelmien, kasvien ja kalan osuus kulutusmenoista on puolestaan kasvanut. (Ru- sanen 2003, Elintarviketalous 2016, Kuvio 3).

Kuvio 2. Elintarvikkeiden ja alkoholittomien juomien osuus kulutusmenoista 1985-2016. (Elintarviketalous 2016)

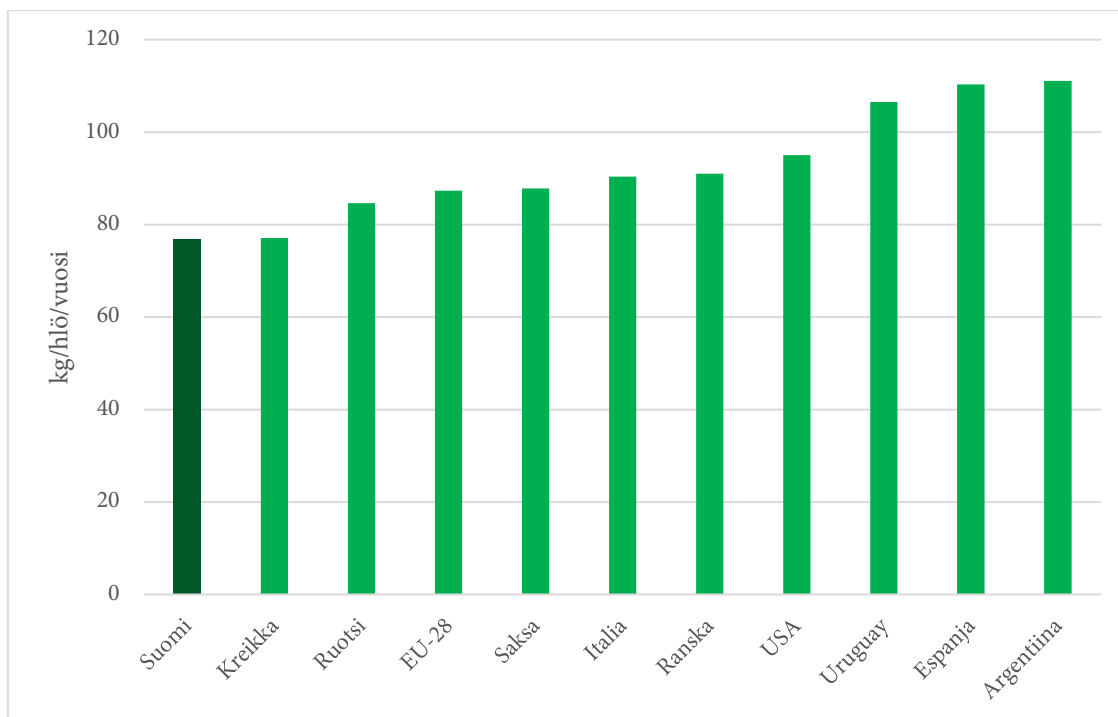
Kuvio 3. Elintarvikkeiden kulutusmenojen rakenteen muutos 1985-2010. (Elintarviketalous 2016)

Kulutusmääriä tarkastellessa on tärkeää huomioida, ettei kaikkea kaupasta ostettua ruokaa syödä. Esimerkiksi broilerin luut, hedelmien siemenet ja kuoret, sekä lihan ja kalan kypsennyksen aikana tapahtuva painohävikki (20–30 %) eivät päädy ravinnoksi. (Aalto & Peltoniemi 2014.) Suomessa kotitalouksien ruokahävikki on vuosittain 120–160 miljoonaa kiloa, 20–25 kiloa henkilöä kohden. Kotitalouksien osuus ruokahävikistä on noin 30 %, alkutuotannon 12 %, teollisuuden 20 %, kaupan 18 % ja ravitsemuspalveluiden 20 %. (Katajajuuri 2014, Silvennoinen 2014, Luke 2018.)

2 Lihan kulutus

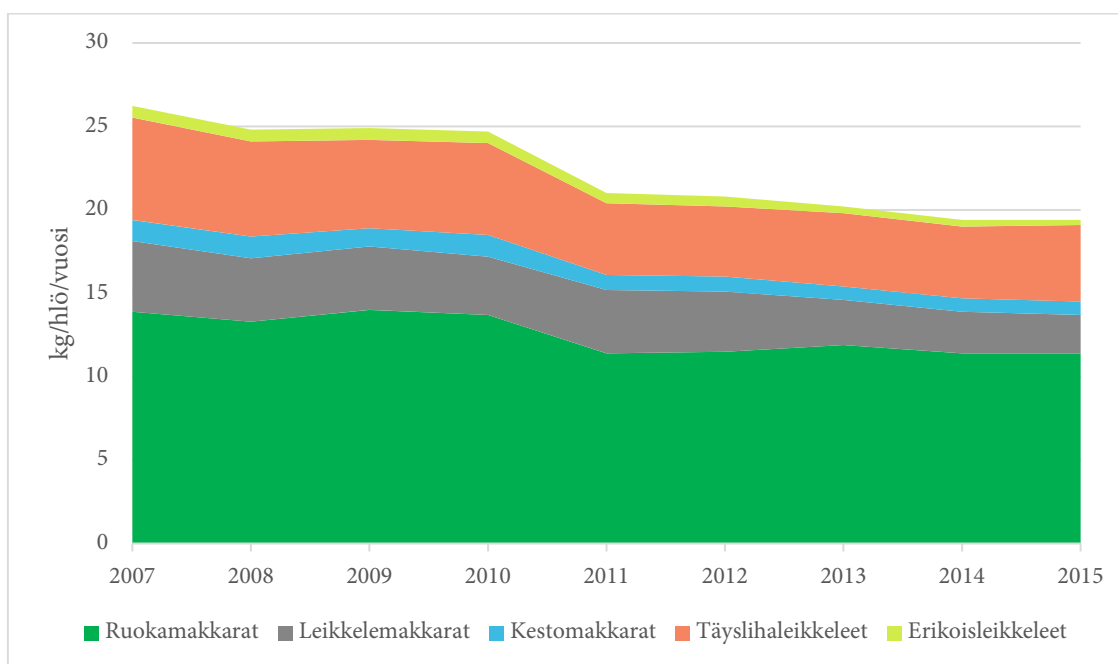
Suomessa lihan kokonaiskulutus tasaantui 2010-luvun ensimmäisellä puoliskolla, mutta on sittemmin kääntynyt uudelleen nousuun. Suomalaisista 94 % syö lihaa jossain muodossa. Vuonna 2017 tehdyn tutkimuksen mukaan jopa viidennes suomalaisista olisi vähentänyt viime vuosina lihan kulutusta (Foodwest 2017). Tämä ei kuitenkaan näy vielä tilastoissa.

Pitkällä aikavälillä lihan kokonaiskulutus on kasvanut. Vaikka myös kalan ja vihannesten kulutus on samaan aikaan kasvanut, se ei ole tapahtunut lihan kustannuksella. Lihaa syödään peräti kolme kertaa enemmän kuin kuusikymmentä vuotta sitten. Huolimatta kulutuksen kasvusta, jää suomalaisten lihan kulutus selvästi alle EU-maiden keskiarvon. Elin-tason noustessa kuluttajat ovat siirtyneet ostamaan yhä enemmän luutonta lihaa. (Aalto & Peltoniemi 2014, Lihatiedotus 2016, Kuvio 4.)

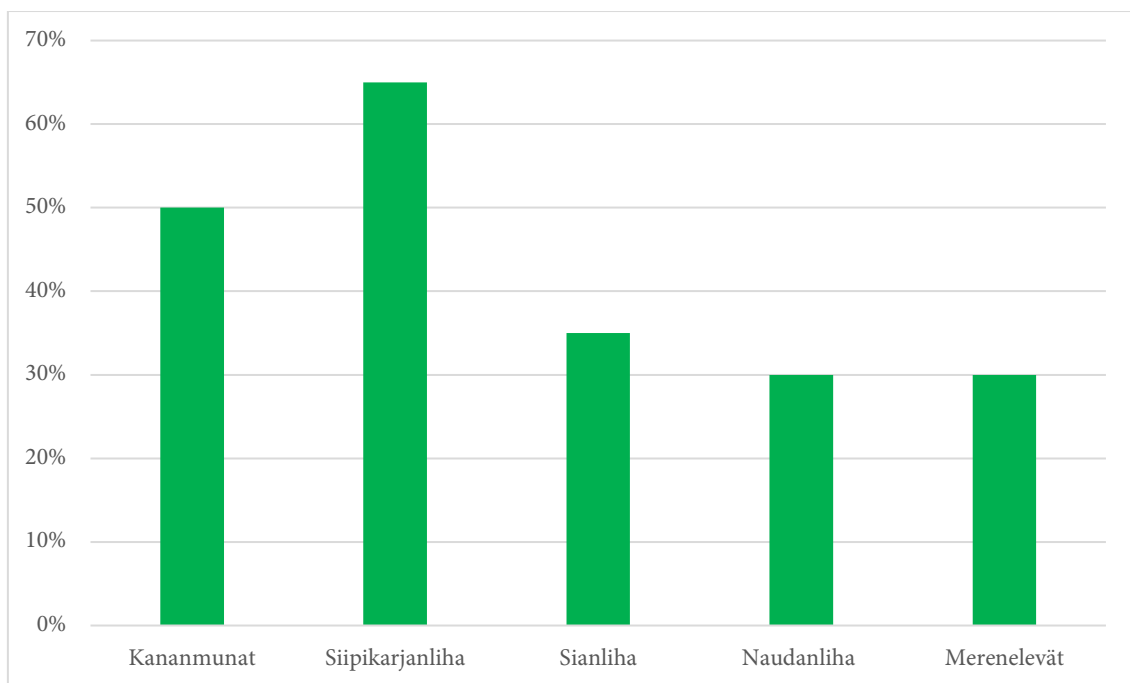
Kuvio 4. Luullisen lihan kulutus vuonna 2015. (Elintarviketalous 2016, OECD-FAO 2016)

Lihavalmisteet muodostavat noin kolmanneksen lihan kokonaiskulutusmäärästä. Ruokamakkaraa kulutetaan valmisteista eniten, mutta sen kulutus on vähentynyt samoin kuin muiden lihavalmisteiden. (Lihatiedotus 2016, Kuvio 5.)

Kuvio 5. Lihavalmisteiden kulutus Suomessa. (Lihatiedotus 2016)

Arvioiden mukaan proteiini­lähteinä korostuvat tulevaisuudessa siipikarjanliha ja kananmunat. Siipikarjanlihan maailmanlaajuisen kulutuksen on arvioitu kasvavan vuodesta 2015 vuoteen 2035 jopa 35 %. Myös kananmunien globaalin kulutuksen ennustetaan kasvavan 50 % vuodesta 2015 vuoteen 2035 (Kuvio 6). Proteiinin kulutuksen kasvun taustalla on globaali väestönkasvu ja väestön vaurastuminen erityisesti kehittyvissä maissa. Kun ruokaan käytettävissä olevat tulot kasvavat, ruokavalio länsimaistuu. Viljapohjaisesta ruokavaliosta siirrytään enemmän proteiinipohjaiseen ruokavalioon (OECD-FAO 2017, Rabobank 2017).

Kuvio 6. Eläinproteiinin kulutuksen muutos 2015-2035*. (FAO- OECD 2017)

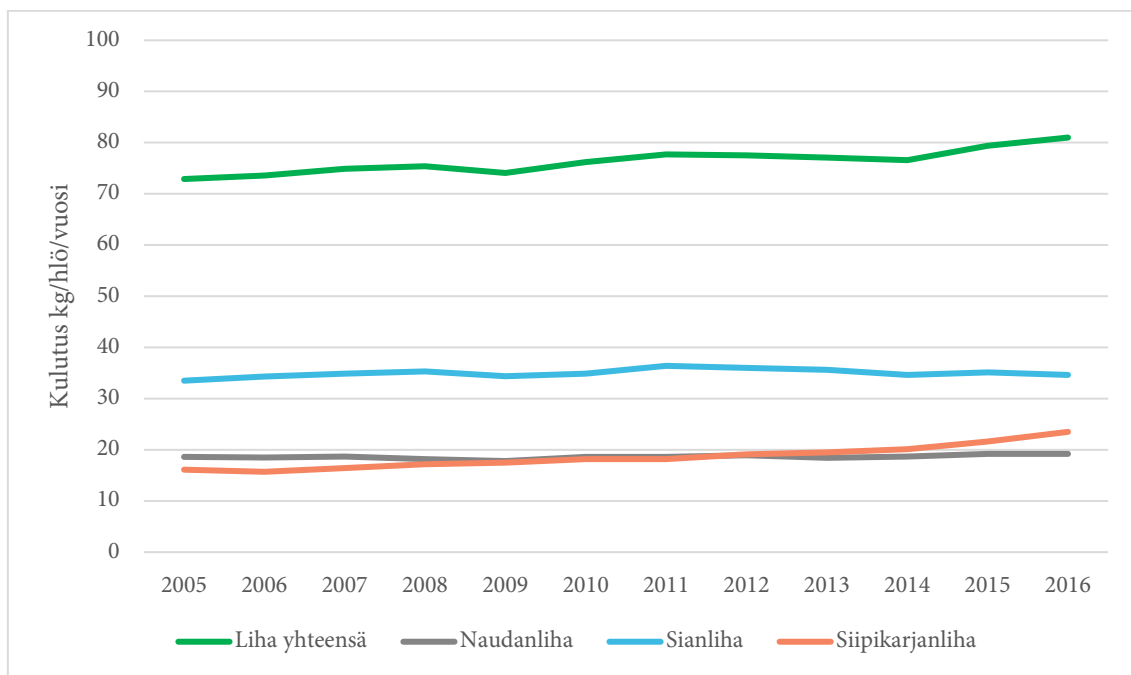
2.1 Siipikarjanliha

Euroopassa siipikarjanlihan kulutus on kasvanut tasaisesti. EU:ssa siipikarjanlihan kulutus ohitti sianlihan kulutuksen vuonna 2012. Muutos näyttää olevan pysyvä ainakin lähitulevaisuudessa (Aalto & Peltoniemi 2014).

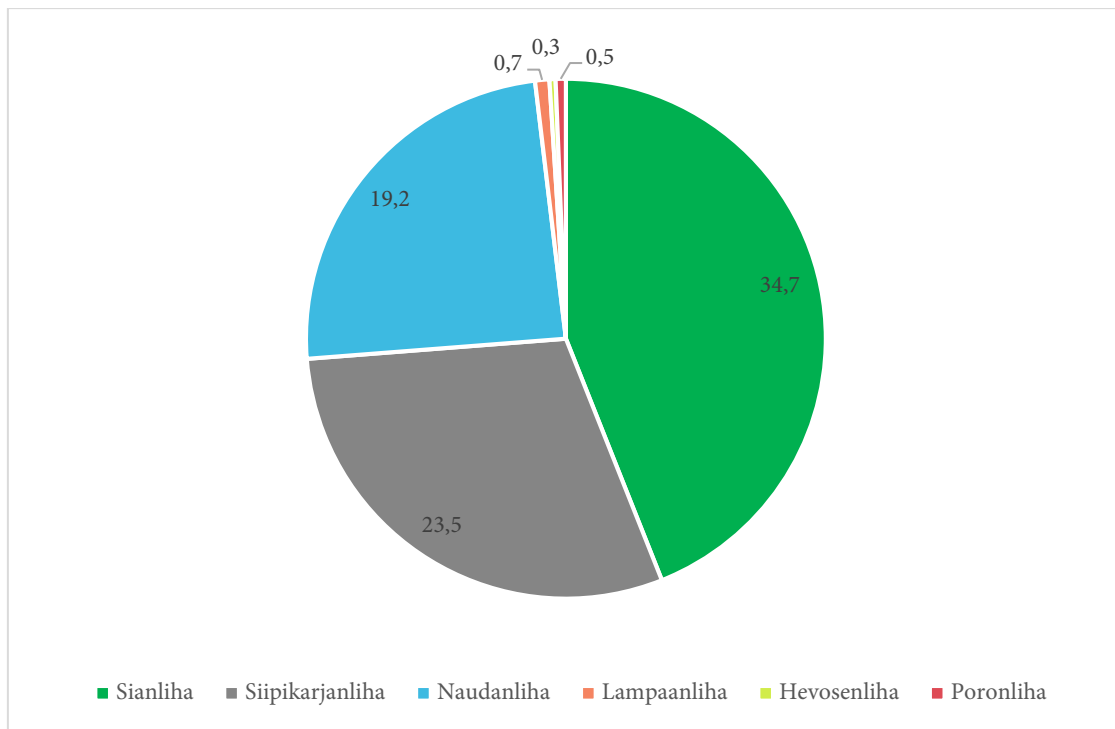
Suomessa sianlihan suosio on toistaiseksi ollut siipikarjanlihaa suurempaa sianlihan matalamman hinnan vuoksi. Muutokset sianlihan kulutusmäärissä ovat olleet pieniä.

Siipikarjanlihan kulutus sen sijaan on kasvanut suoraviivaisesti. (Luke 2017, Kuvio 7, Kuvio 8.)

Suomessa siipikarjanlihan kulutus on ollut naudanlihan kulutusta suurempaa vuodesta 2012 lähtien (Kuvio 7). Kulutuksen kasvu on kuitenkin hidastunut. Kun aikavälillä 1995–2005 kasvua oli jopa 85 %, vuosina 2005–2015 kulutus kasvoi 34 %. Tästä huolimatta kulutuksen kasvu on ollut reipasta. Siipikarjanliha on ollut viime vuosina ainoa lihalaji, jonka kulutus on selkeästi kasvanut. (Luke 2016.) Siipikarjanliha korvaa kuluttajien lautasella erityisesti sianlihaa.

Kuvio 7. Lihan kulutuksen kehitys Suomessa. (Luke 2017)

Kuvio 8. Suomalaisten keskimääräinen lihan kulutus 2016. (Luke 2018)

Suurin osa kansainvälisillä markkinoilla liikkuvasta siipikarjanlihasta myydään kehittyviin maihin. Kotimaisen siipikarjanlihan vienti on ollut tasaista. Siipikarjanlihan tuonti on kasvanut vuosittain. Suomalaiselle siipikarjanlihan tuonnille, kuten EU:n tuonnille yleensä, on ominaista se, että tuonti on ns. arvotuontia. Suomeen tuodaan arvokkaampia ruhonosia kuin viedään. Siipikarjanlihan tuonti lisääntyy väistämättä, ellei kotimainen tuotanto pysty kattamaan kasvavaa kysyntää. Tuontilihaa käytetään pääasiassa raaka-aineena jalosteissa ja ravintolaruuissa. Osa lihasta menee vähittäiskaappoihin.

Siipikarjanlihan kysynnän kasvun taustalla ovat muun muassa valkoiseen lihaan liitetyt terveysnäkökulmat ja sen valmistamisen helppous (Välimäki 2006; Forsman-Hugg & Turunen 2008). Broileri käyttää rehun tehokkaasti hyödykseen ja sillä on lihalajeista pienin hiilijalanjälki. Toisaalta broilereiden tuotanto-olosuhteisiin ja hyvinvointiin liittyy epäeettisiä mielikuvia, jotka voivat olla osalle kuluttajista peruste vähentää broilerin kulu- tusta.

2.2 Sianliha

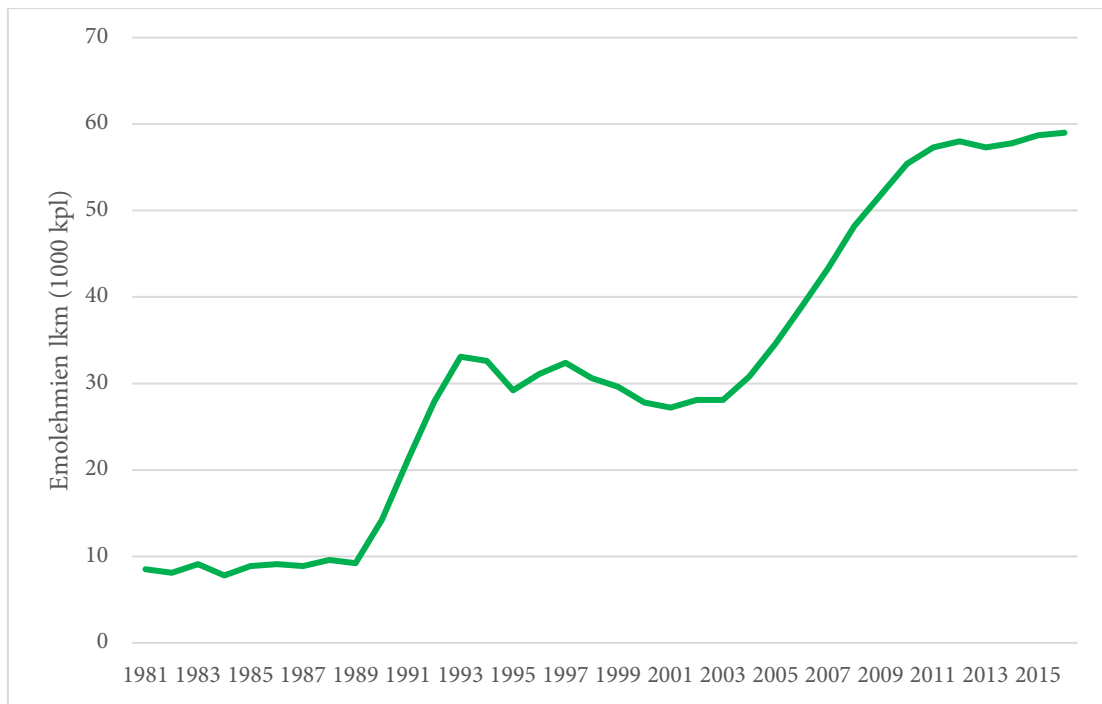
Sianliha on suosituin lihalaji Suomessa. Sen kulutus on viime vuosikymmenenä ollut melko vakaata. Pitkällä aikavälillä kulutus on kasvanut selvästi. Kun vuonna 1950 sianlihaa kulutettiin alle 13 kiloa henkilöä kohden vuodessa, vuonna 2016 kulutus oli noin 35 kiloa henkilöä kohden vuodessa (Luke 2018).

Punaista lihaa pidetään kuitenkin enenevässä määrin epäterveellisenä, ja sen tuotantoa ympäristölle haitallisena. Viime vuosina sianlihaa kuluttajien lautasilla on korvannut siipikarjanliha. On mahdollista, että siipikarjanlihan kulutus yltää tulevaisuudessa sianlihan tasolle myös Suomessa. EU-tasolla siipikarjanlihaa syödään jo enemmän kuin sianlihaa (Aalto & Peltoniemi 2014).

Ruoka- ja leikkelemakkaroiden kulutus on vähentynyt, mutta einesten ja valmisruokien osuus kasvanut. Tuoretta lihaa kuluttavat eniten 45–64-vuotiaat. Kulutus jakautuu melko tasaisesti kotitaloustyypeittäin, eikä sukupuolten välillä ole suuria eroja. (Aalto & Peltoniemi 2014.)

2.3 Naudanliha

Naudanlihan kulutus on ollut viime vuosina tasaista. Lähes 90 % Suomessa tuotetusta naudanlihasta on lypsylehmien lihaa (Lihatiedotus, 2017). Vaikka lehmien kokonaismäärä on laskenut, ei naudanlihan tuotanto ole vähentynyt samassa tahdissa. Tämä johtuu siitä, että lihaksi kasvatettavien emolehmien määrä on samaan aikaan lisääntynyt huomattavasti 2000-luvulla (Kuvio 9). Lisäksi teuraspainot ovat lähes kaksinkertaistuneet neljänkymmenen vuoden aikana. (Tilastokeskus 2014; Luke 2016.)

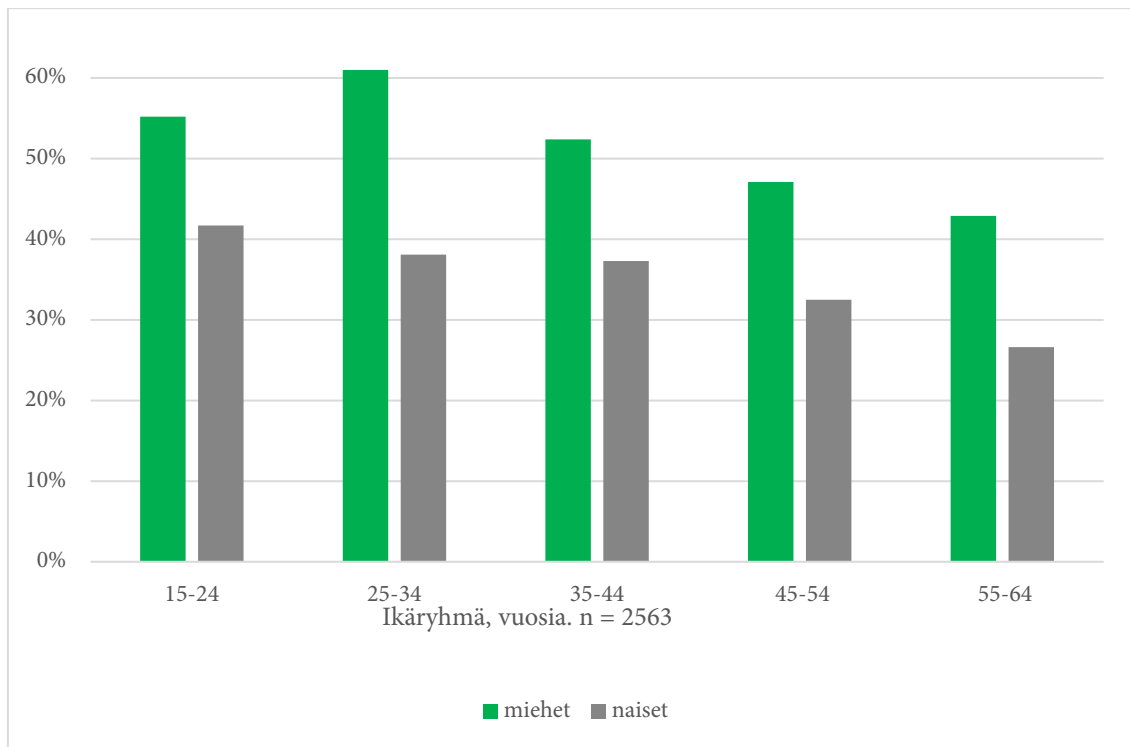

Kuvio 9. Emolehmien määrä Suomessa. (Luke 2016)

Kuluttajat ovat aiempaa kiinnostuneempia lihan laadusta. Mureus ja maku ovat tärkeitä kuluttajatytyväisyyden kannalta. Lisäksi tuotantoeläinten hyvinvointi ja tuotannon vastuullisuus lisäävät kuluttajien kokemaa laadukkuutta (Pesonen 2014).

2.4 Lihan kulutus taustamuuttujien mukaan

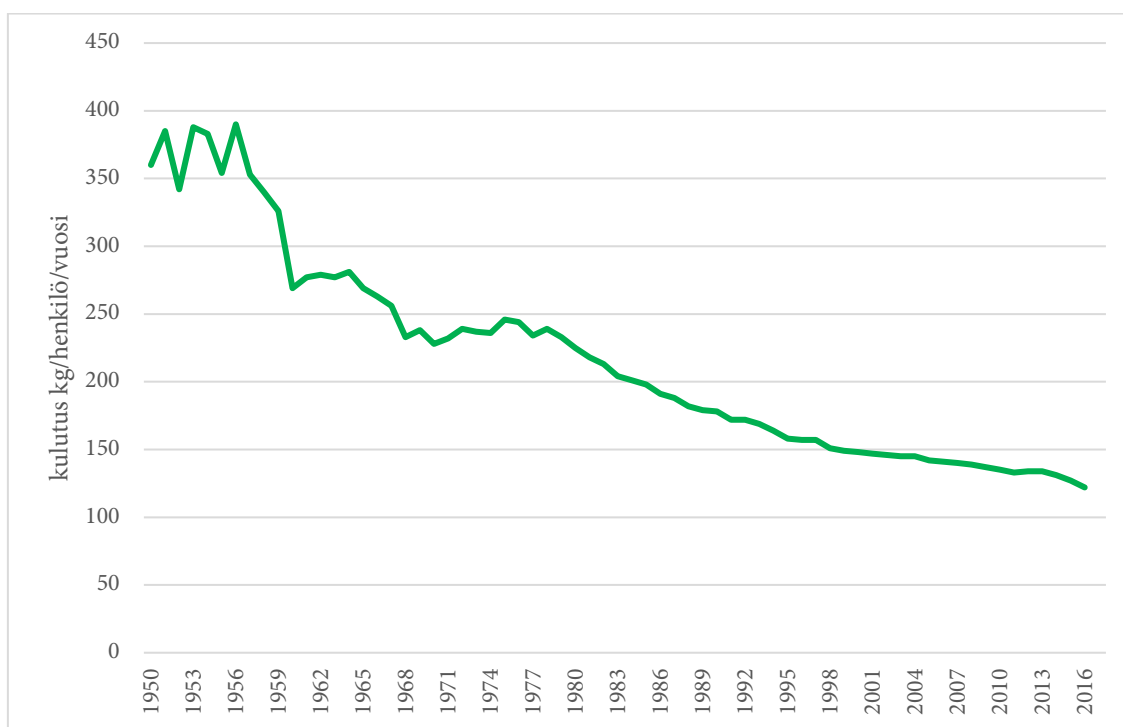
Miehet syövät lihaa selvästi enemmän kuin naiset. Lihan kulutus vähentyy iän myötä (Kuvio 10). Ikääntyneemmät syövät lihaa, mutta tavallisesti vain 1–2 kertaa viikossa. Naisten lihankulutus vähenee koulutusasteen noustessa, kun miehillä vastaava muutos on päinvastainen. (Helldán & Helakorpi 2015.)

Kuvio 10. Lihan kulutus, vähintään 3 pvä/vko, iän ja sukupuolen mukaan. (Helldán & Helakorpi 2015).

3 Maidon ja maitotuotteiden kulutus

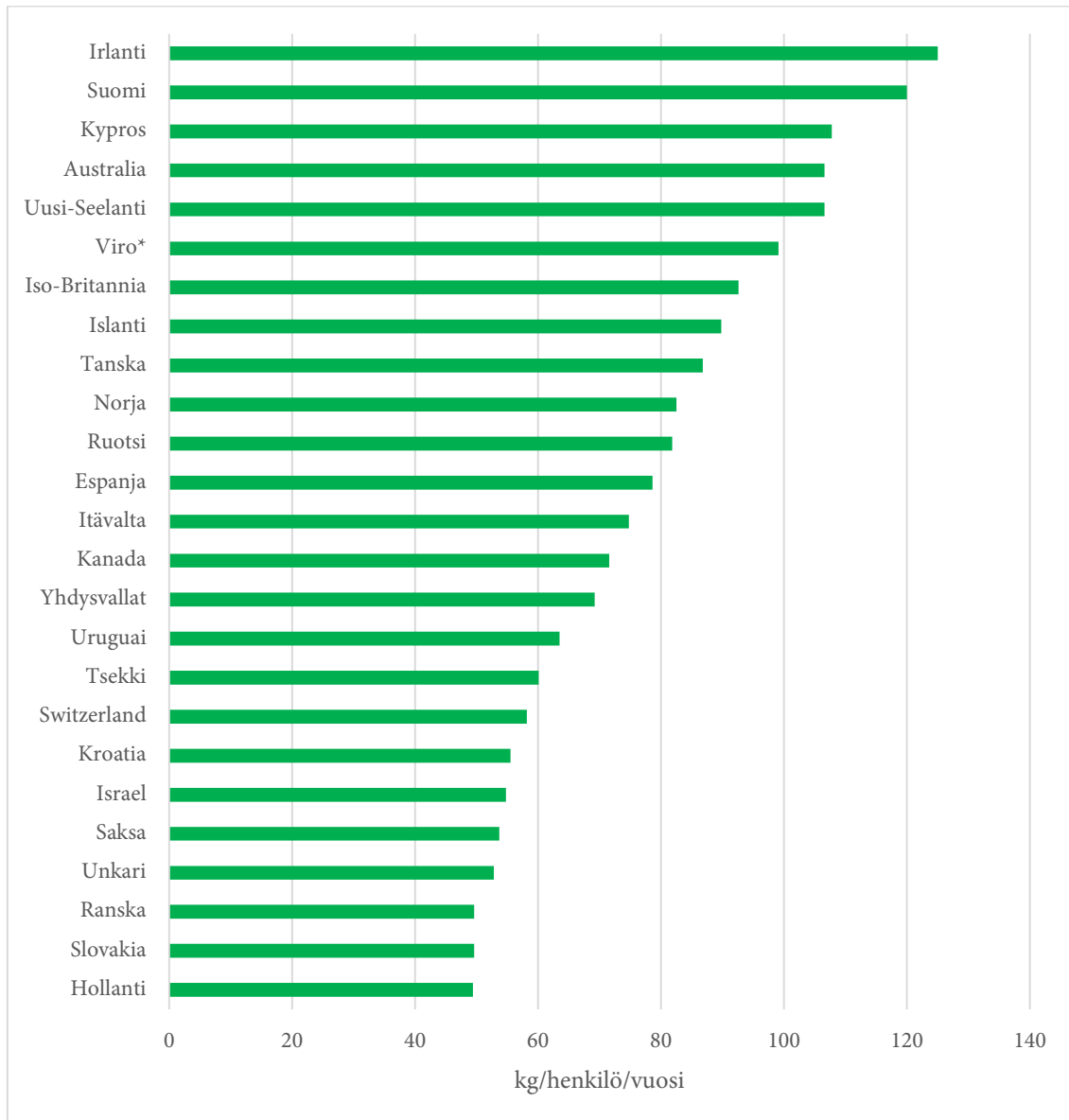
Nykyään 98 % tuotetusta maidosta toimitetaan meijeriin, kun vielä 1960-luvulla neljäsosa maidosta meni maitotilojen omaan käyttöön (Tilastokeskus 2014). Nestemäisen maidon kulutus laski voimakkaasti 1950-luvun puolivälistä 1960-luvun alkupuolelle saakka, jonka jälkeen kulutus on laskenut maltillisemmin. (Kuvio 11.)

Kuvio 11. Maidon kulutus Suomessa 1950-2016 (Luke 2017)

Irtomaitona myydyn tilamaidon kulutus väheni pakatun kulutusmaidon tullessa kauppoihin 1960-luvulla. ”Rasvasodan” seurauksena kevytmaito alkoi viedä hyllytilaa kulutusmaidolta vuonna 1969. Kevytmaidon hintaa nostettiin vuosien 1976–1977 tietämällä, koska vähärasvaisten maitotuotteiden takia voita oli markkinoilla liikaa. Kevytmaidon hinnannostosta saadut varat käytettiin voin markkinointiin. Hinnannousun takia kevytmaidon kulutuksen kasvu pysähtyi ja kulutusmaidon kulutuksen vähentyessä maidon kokonaiskulutus kääntyi laskuun. (Rusanen 2003.) Maitojen rasvojen todettiin olevan epäterveellisiä ja vaikka vähärasvaisempia maitoja oli saatavilla, ruokajuomana alettiin hiljalleen käyttää myös mehua ja vettä.

Huolimatta maidon kulutuksen laskusta, maitoa ja hapanmaitovalmisteita kulutetaan Suomessa henkeä kohti edelleen suhteellisen paljon muihin EU-maihin verrattuna (Kuvio 12).

Kuvio 12. Maidon kulutus top 25 maissa vuonna 2016. (Statistics Canada 2017)

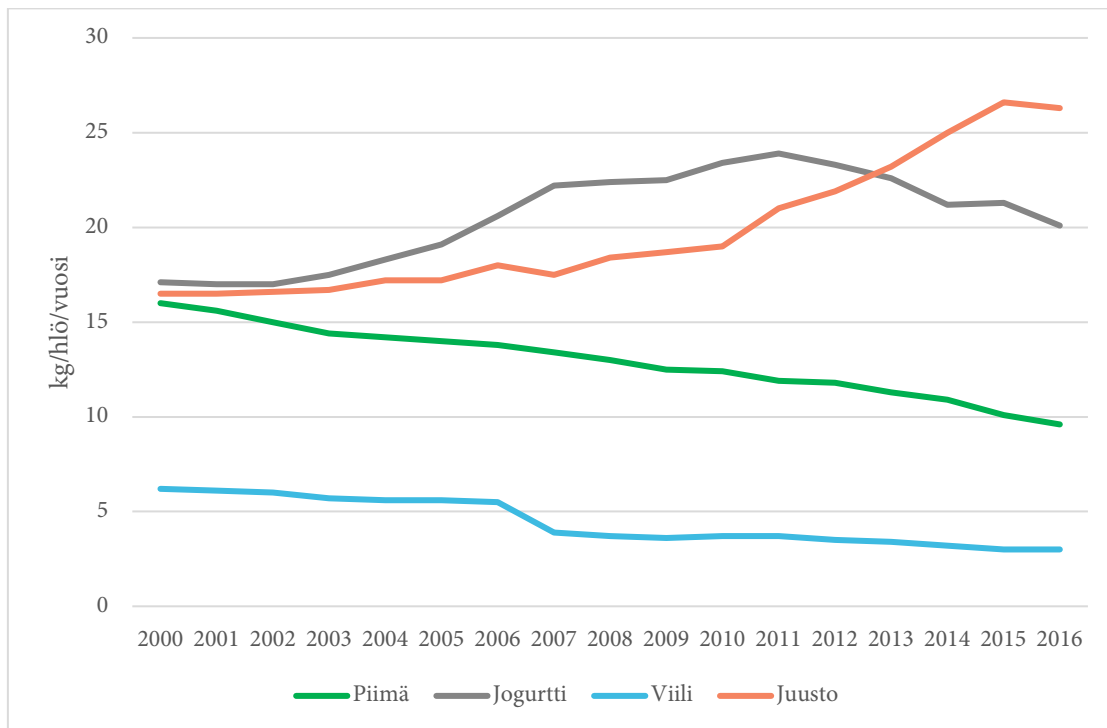
3.1 Hapanmaitotuotteiden kulutus

Laktoosittomien maitotuotteiden valikoimat ovat kasvaneet huomattavasti vuodesta 2001, jolloin ensimmäinen laktoositon maitotuote tuli markkinoille. 2010-luvun taitteessa kuluttajien suosioon nousivat rahat, kefiirit, juotavat jogurtit sekä funktionaaliset maitotuotteet. Maitotuotteiden erilaiset koostumusvaihtoehdot (kiinteä, juotava,

rakeinen) ja erilaiset makuvaihtoehdot houkuttelevat kuluttajaa kokeilemaan uusia tuotteita. (Aalto & Peltoniemi 2014.)

Jogurtit tulivat kaappoihin 1960-luvulla ja niiden kulutus kasvoi reippaasti 1990-luvulle asti (Rusanen 2003). Kulutus nousi uudelleen 2000-luvulla, mutta vuoden 2011 jälkeen kulutus on laskenut. Jogurtteja ovat korvanneet muun muassa erilaiset rahkat ja kasvipohjaiset vaihtoehdot. Osan juustojen kulutuksen kasvusta selittää rahkan kulutuksen kasvu, sillä tilastoissa maustamattomat rahkat (ja raejuusto) määritellään juustoiksi. (Kuvio 13, Luke 2016.)

Viilin suosio kasvoi 1960–1970-luvun vaihteessa, kun viilin laatuvalikoimat paranivat ja mainonta lisääntyi. Kulutus tasaantui ja lähti pienenemään, mutta pysyvään, laskuun 1990-luvulla uusien hapanmaitovalmisteiden, kuten vanukkaan, takia. (Rusanen 2003.) Vuoden 2006 jälkeen viilit eivät ole sisältäneet kermaviiliä, mikä näkyy notkahduksena viilin kulutustilastossa (Kuvio 13, Luke 2017).

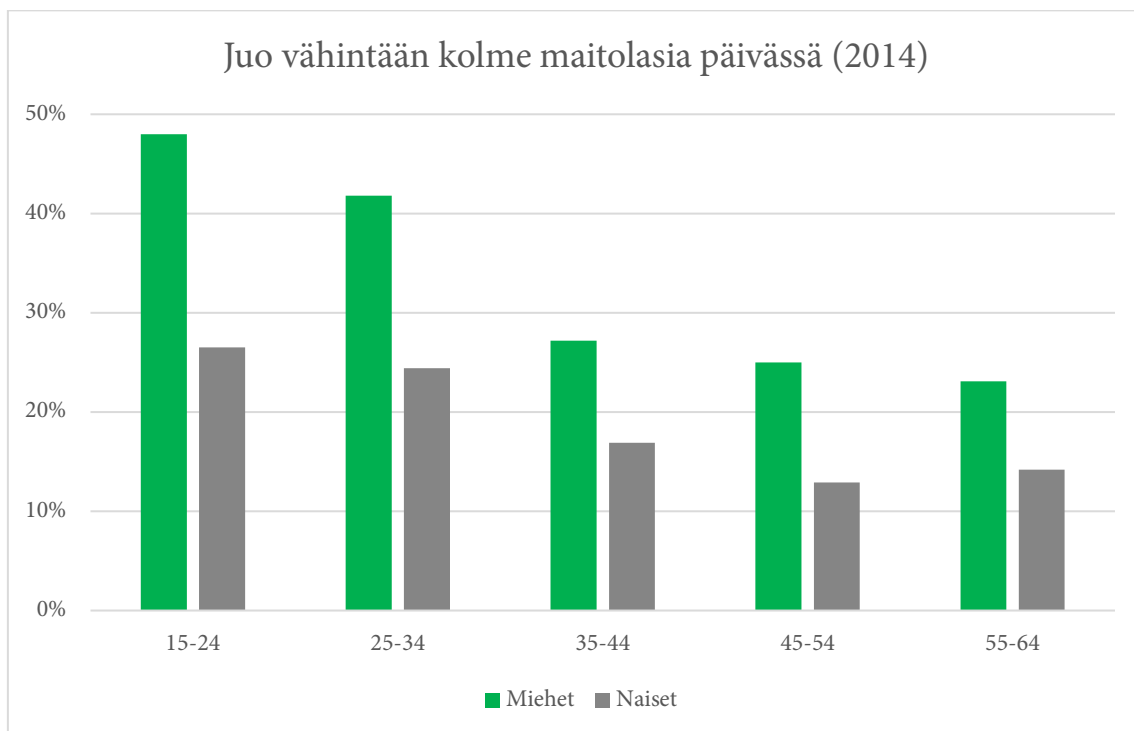

Kuvio 13. Maitotuotteiden kulutus Suomessa. (Luke 2017)

Kirnupiimän kulutus alkoi 1950-luvun lopussa. Piimävalikoimat laajenivat ja niiden kulutus kasvoi 1970-luvulle saakka, jolloin piimän suhteellinen hinta nousi ja kulutus alkoi vähentyä hinnannousun ja kulutuspreferenssien muuttumisen takia. (Rusanen 2003.)

3.2 Maidon kulutus taustamuuttujien mukaan

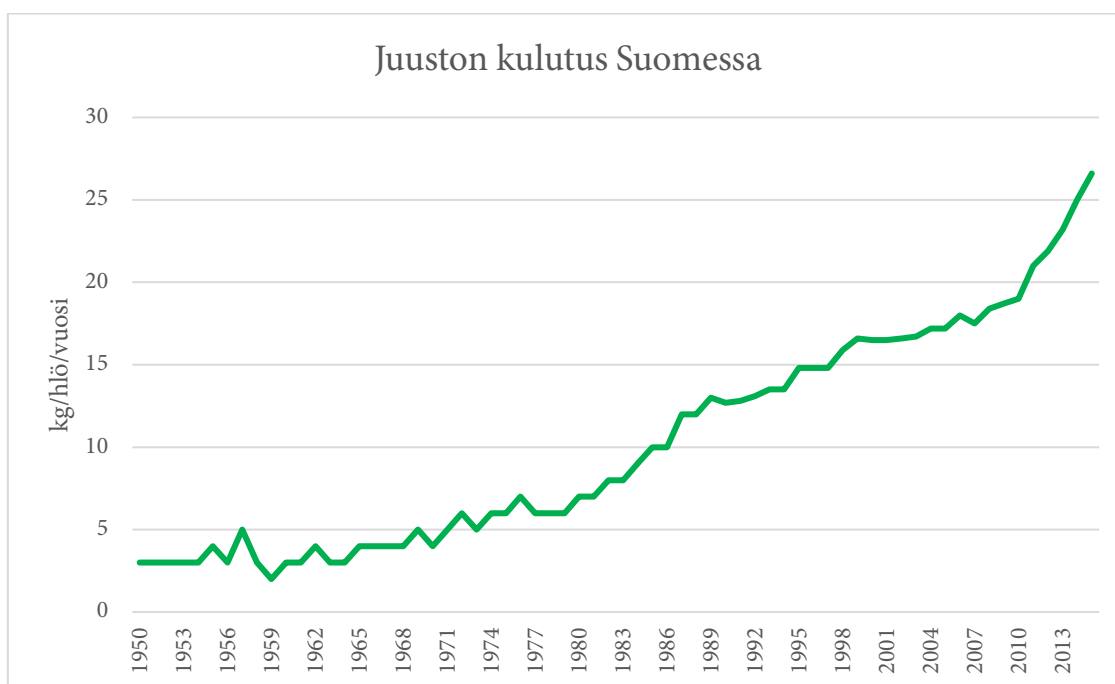
Maitoa juovat eniten nuoret miehet. Yleisesti miehet juovat maitoa naisia enemmän, mutta erot korostuvat alle 35-vuotiaiden ikäryhmissä. (Helldán & Helakorpi 2015, Kuvio 14.) Näissä ikäryhmissä suurin osa (90 %) pitää maitoa terveellisenä (Pohju 2011). Maidon juonti vähenee huomattavasti 35. ikävuoden jälkeen. Pohjun (2011) mukaan maidon käytön lopettamiseen liittyvät terveydelliset syyt, kuten laktoosi-intoleranssi tai muu sopi-mattomuus. Toisinaan maitoa aletaan korvata esimerkiksi piimällä tai kaurajuomilla. Naisilla maitoa juomattomien osuus vähenee koulutuksen keston pidentyessä, miehillä koulutus ei juuri vaikuta maidonjuontiin (Helldán & Helakorpi 2015).

Kuvio 14. Maidon juominen iän ja sukupuolen mukaan. (Helldán & Helakorpi 2015)

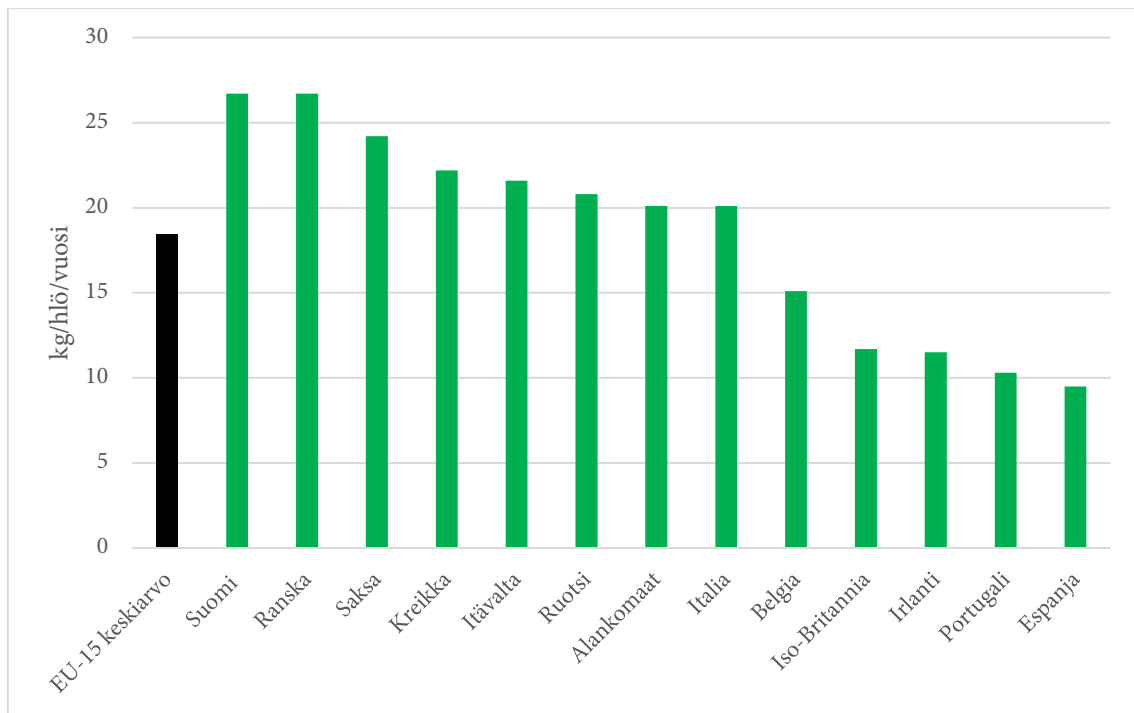
Juuston kulutus

Tulotason nousu, valikoimien kasvu ja markkinointi lisäsivät juuston kulutusta huomattavasti toisen maailmansodan jälkeen (Kuvio 15). EU-jäsenyyden myötä juuston hinta Suomessa laski ja valikoimat kasvoivat, mikä lisäsi juuston kulutusta. Myös juustoissa siirryttiin vähärasvaisempiin tuotteisiin ja erityisesti tuorejuustojen osuus kasvoi nopeasti. (Rusanen 2003.)

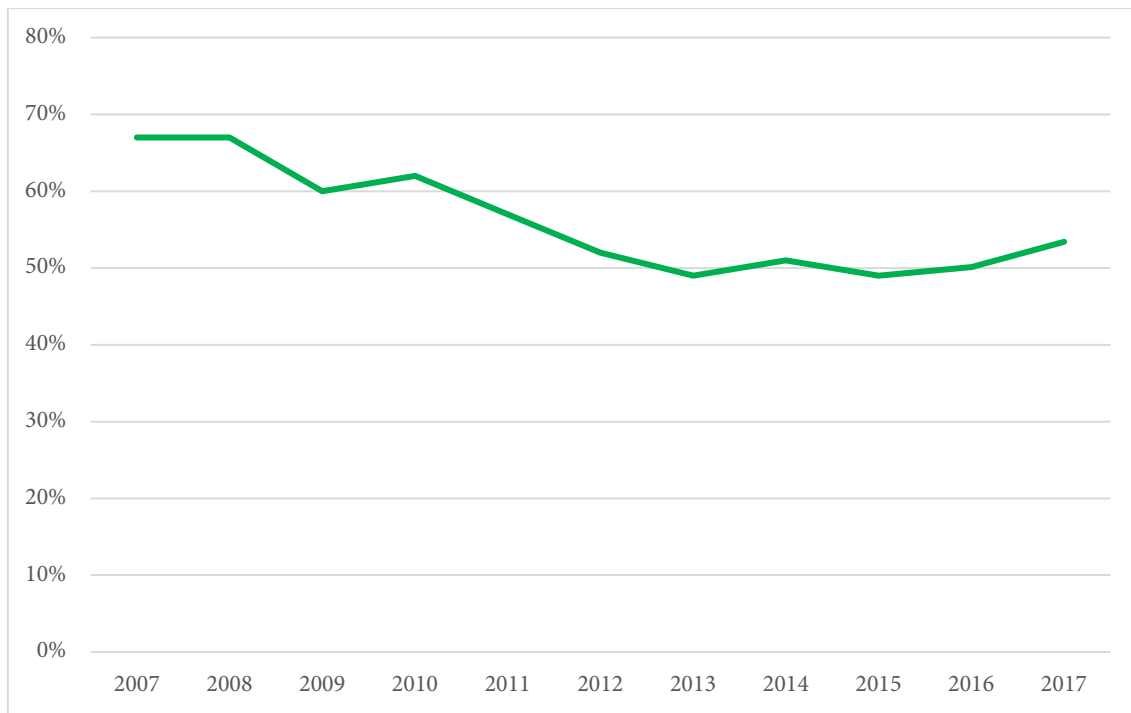
Kuvio 15. Juuston kulutus Suomessa pitkällä aikavälillä. (Luke 2016)

Juuston kulutuksen suurin kasvupyrähdys alkoi vuoden 2007 tienoilla. Tilastoissa maustamattomat rahkat ja raejuustot luokitellaan juustoiksi, ja niiden vauhdikas kulutuksen kasvu selittää osan juuston kulutuksen kasvusta (Luke 2016). Myös karppaus, ja sitä seurannut proteiinibuumi lisäsivät juustojen kulutusta 2010-luvun taitteessa. Viime vuosien kulutuksen kasvu johtuu kypsytettyjen juustojen kulutuksen kasvusta (Maitomarkkina-katsaus 2016).

Kuvio 16. Juuston kulutus Suomessa ja EU-15 maissa vuonna 2014. (Elintarviketalous 2016)

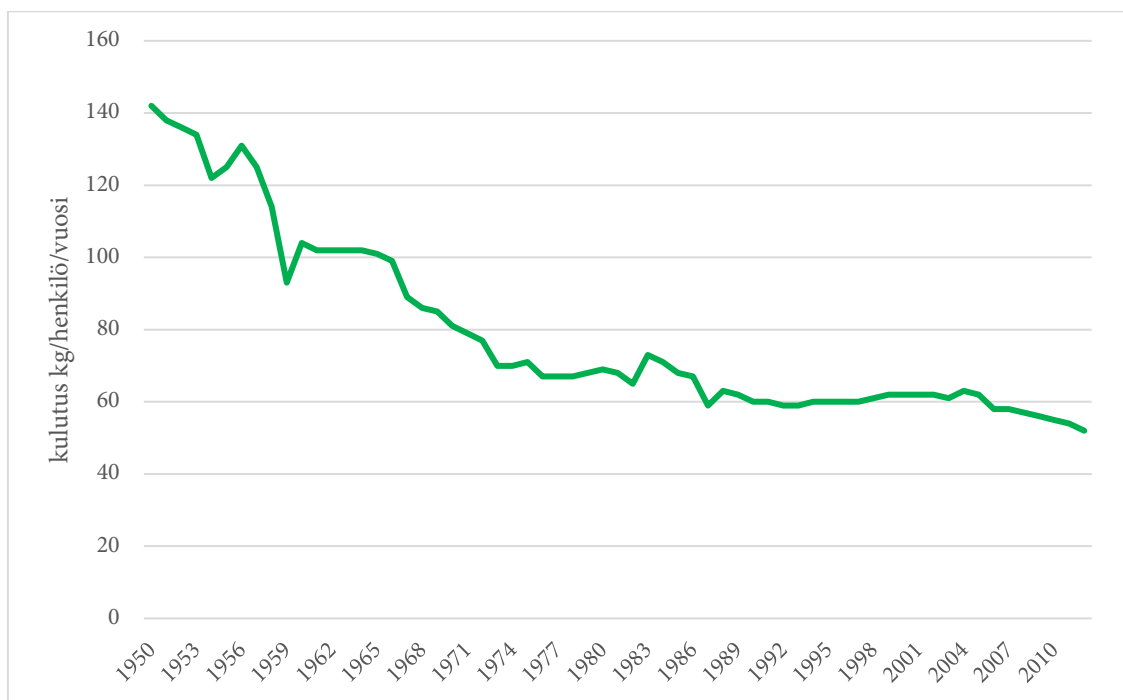
Vielä 2000-luvun alussa juustoa kulutettiin Suomessa vähemmän kuin EU:ssa keskimäärin. Kulutuksen kasvu on ollut Suomessa kuitenkin selvästi nopeampaa kuin muualla EU-alueella. Vuonna 2014 Suomi nousi kulutushuipulle Ranskan rinnalle. (Rusanen 2003, Elintarviketalous 2016, Kuvio 16.) Suomalainen juustovalikoima ei riitä kattamaan suomalaisten preferenssejä ja juuston kotimaisuusaste onkin laskenut viimeisten kymmenen vuoden aikana (Kuvio 17).

Kuvio 17. Juuston kotimaisuusaste Suomessa. (Maitomarkkinakatsaus 2017)

4 Perunan kulutus

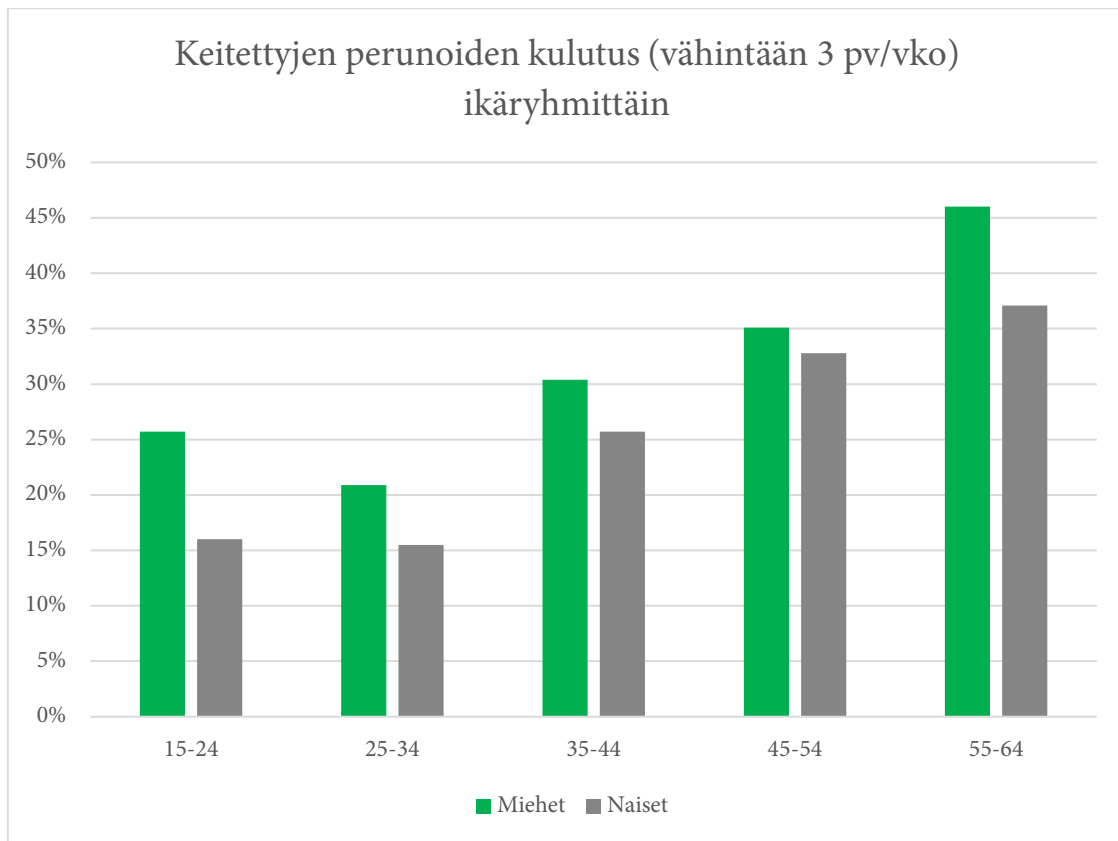
Suomessa peruna oli pitkään välttämättömyshyödyke. Kuluttajan valintamahdollisuuksien kasvaessa perunaa alettiin kuitenkin korvata muilla tuotteilla yhä enenevässä määrin. Perunan sijasta syödään pastaa ja juureksia, riisin kulutus on pysynyt ennallaan. Myös karppaus vähensi perunatuotteiden kulutusta. (Aalto & Peltoniemi 2014, Luke 2017, Kuvio 18.)

Kuvio 18. Perunan kulutus Suomessa 1950-2012. (Luke 2013)

Perunan kulutus taustamuuttujien mukaan

Naiset syövät perunaa vähemmän kuin miehet. Erityisesti perunaa syömättömien nuorten naisten osuus on suuri (Helldán & Helakorpi 2015, Kuvio 19). Nähtäväksi jää, lisääntykö perunoiden kulutus iän myötä vai onko ikääntyneempi väestö vain tottunut käyttämään perunaa nuoria enemmän. Tällöin perunan kulutus ei välttämättä nouse jatkossakaan, vaikka ikäpyramidin huippu saisikin lisää painoa.

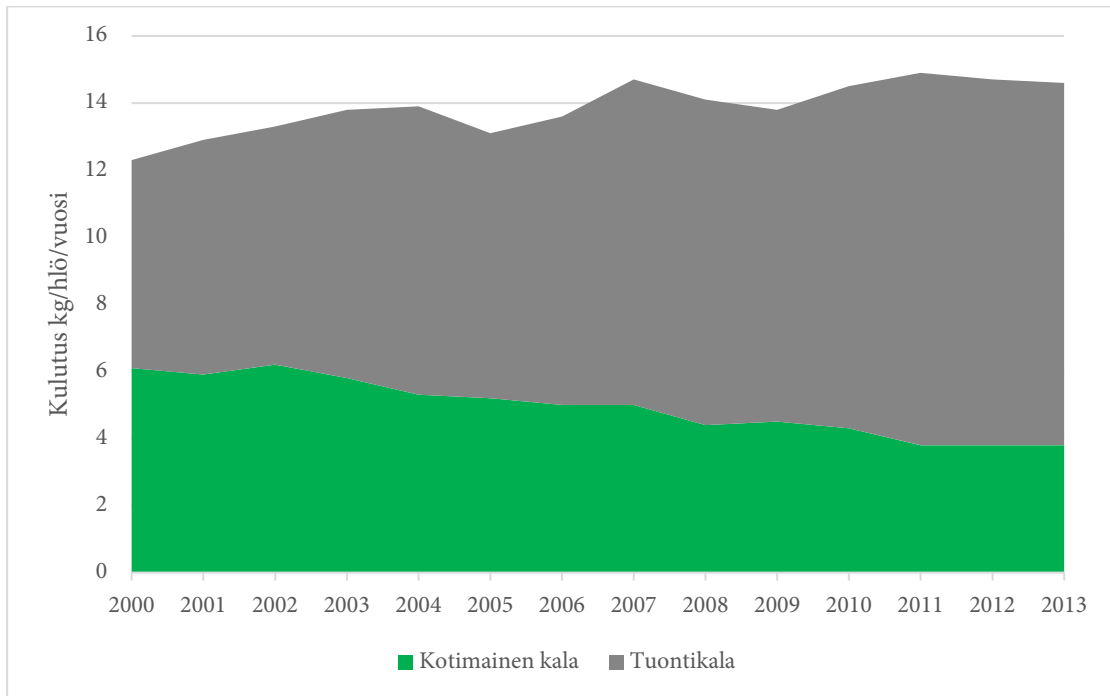
Kuvio 19. Keitettyjen perunoiden kulutus iän ja sukupuolen mukaan. (Helldán & Helakorpi 2015)

5 Kalan kulutus

Ravitsemussuositukset kehottavat syömään kalaa sen sisältämien hyvien rasvahappojen ja hyvälaatuisen proteiinin vuoksi. Kalaa tulisi syödä 2-3 kertaa viikossa kalalajeja vaihdellen. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2018.) Kalan hyvistä ravitsemuksellisista ominaisuuksista huolimatta, kalaa ei tulisi syödä liikaa. Itämerestä, etenkin Pohjanlahdesta ja Suomenlahdesta pyydettyä lohta tai taimenta ja silakkaa syömällä voi altistua tavanomaista suuremmille määrille haitallisia dioksiineja ja PCB-yhdisteitä. Myös sisävesien petokaloista, voi saada tavanomaista suurempia määriä metyylielohopeaa (Evira 2018).

Kotimaisen kalan kulutus on vähentynyt 2000-luvulla, kun taas tuontikalan kulutus on lähes kaksinkertaistunut. Vuonna 2015 kotimaisen kalan osuus oli noin 4 kg/hlö/vuosi ja tuontikalan osuus 10 kg/hlö/vuosi. On hyvä huomata, että kotimaisen kalan kulutus on

laskettu fileepainoilla, mutta ulkomailta tuotu kala pääosin tuotepainoilla (Kuvio 20, Luke 2016).

Kuvio 20. Kalan kulutus ja kotimaisuusaste Suomessa. (Luke 2016)

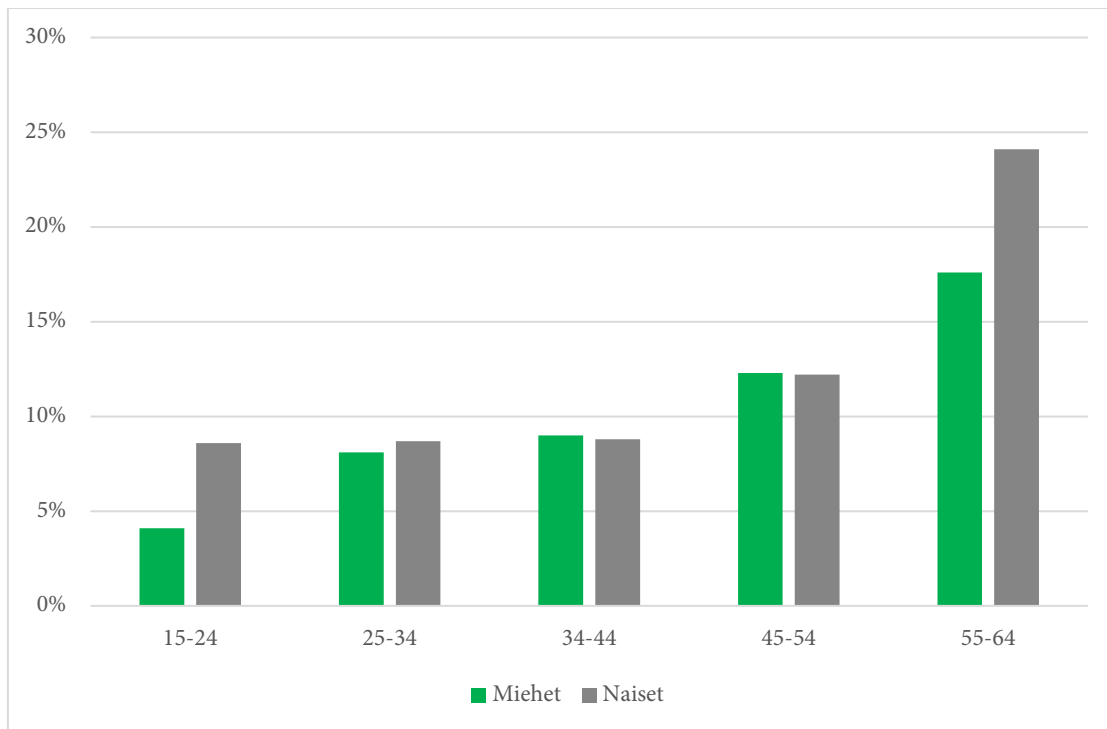
Kotimaisuusasteen pienentymisen myötä suomalaisten luonnonkalojen kulutus on marginaalista. Kuluttaja arvostaa lohikaloja ja massatuotannon mahdollistamia matalia hintoja. (Setälä ym. 2015.) Norjalaisen lohen kulutus on nelinkertaistunut vuodesta 2000 vuoteen 2015. Vuonna 2015 norjalaista lohta syötiin yhtä paljon kuin kotimaista kalaa kokonaisuudessaan (4,1 kg). Tuontikaloista lohen jälkeen suosituinta on tonnikala. Kotimaisista kaloista syödään ylivoimaisesti eniten kirjolohta muikun, hauen ja ahvenen ja-kaessa kakkossijan. (Luke 2016.)

Kuluttajat eivät toistaiseksi ole ottaneet jyrkkää kantaa kalan kulutuksen eettisyyteen. Eettisyydestä esiin nousevat lähinnä liikakalastus, eikä niinkään kalojen hyvinvointi tai kalankasvatuksen ympäristövaikutukset. On todennäköistä, että kaloille asetettavat hyvinvointivaatimukset nousevat lähivuosina kuluttajien kiinnostuksen kohteeksi, ja se tuo muutoksia sekä kalan kulutukseen että tuotantotapoihin. (Mäkinen 2012.)

Kalankasvatuksen ympäristökysymykset voivat aiheuttaa kulutukselle samanlaisia boikotteja kuin punaiselle lihalle (Silvenius & Grönroos 2004).

Kalan kulutus taustamuuttujien mukaan

Kalan kulutus lisääntyy iän myötä. Naiset syövät kalaa hieman enemmän kuin miehet (Kuvio 21). Terveys-suositukset kehottavat lisäämään kalan käyttöä, ja ikärakenteen muutoksen odotetaan lisäävän kalan kysyntää (Setälä ym. 2015).

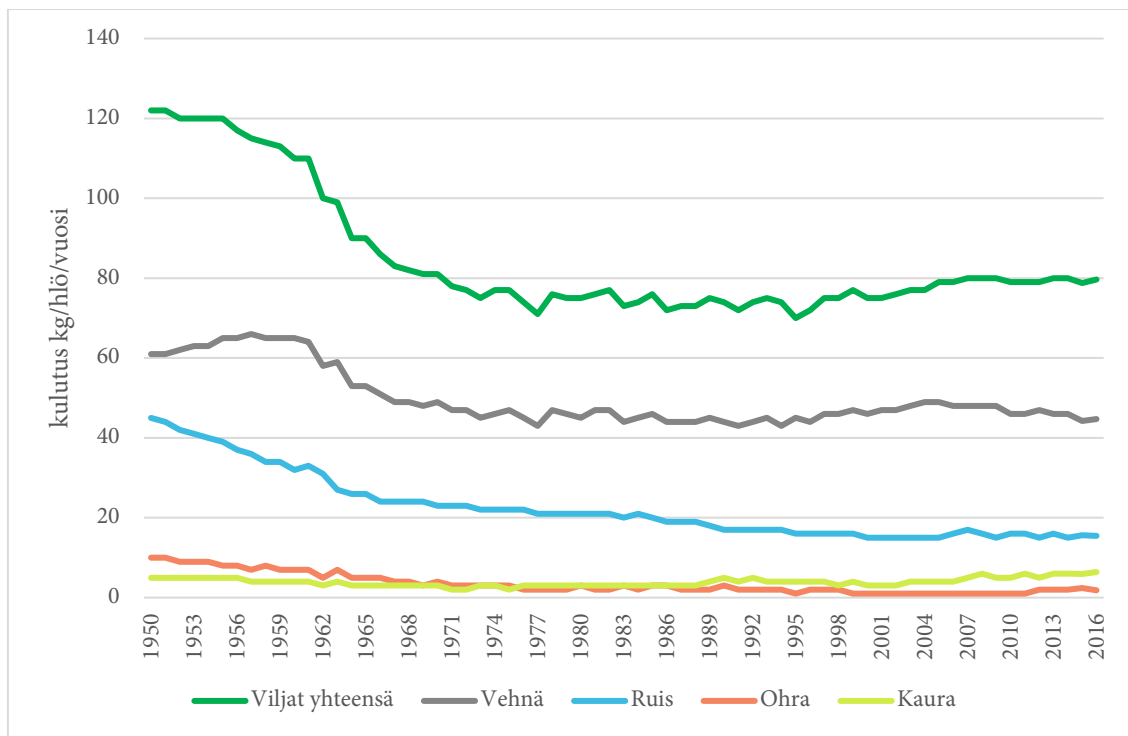

Kuvio 21. Kalan kulutus iän ja sukupuolen mukaan, syö kalaa useammin kuin 2 krt/vko. (Heldán & Helakorpi 2015)

6 Viljat ja viljatuotteiden kulutus

Suomessa viljan kulutus on pitkällä aikavälillä vähentynyt (Kuvio 22). Elintapojen muuttuessa ja tulotason kasvaessa 1900-luvun alun jälkeen viljojen kulutus väheni, mutta kulutuksen jyrkkä lasku hidastui 1970-luvulla. Sen jälkeen suomalaisten kulutus on ollut hyvin vakaata noin 70–80 kg/hlö/vuosi (Luke 2017). Suomessa syödään viljatuotteita selvästi vähemmän kuin EU:ssa keskimäärin.

Vuonna 2011 ilmiöksi noussut karppaus näkyi erityisesti valkoisista jauhoista tehtyjen leipätuotteiden kulutuksen vähenemisenä ja selittää osan vehnän kulutuksen laskusta. Kauraan ja rukiiseen liitetään vehnää myönteisemmät terveystvaikutukset, ja erityisesti kauravalmisteiden valikoimat ovat monipuolistuneet huomattavasti. Viljan kuulumista ruokavalioon ei nähdä niin epäterveellisenä, että sen kulutusta yritettäisiin aktiivisesti vähentää, mutta on mahdollista, että ohimenneen karppausbuumin seurauksena hiilihydraatteja on alettu korvata proteiinilähteillä pysyväluonteisesti. (Aalto & Peltoniemi 2014, Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2014, Kuvio 22.)

Kuvio 22. Viljan kulutus Suomessa. (Luke 2018)

Kuoritun viljan osuus elintarvikkeissa on täysjyväviljoja suurempaa, vaikka täysjyväviljojen suosio on koko ajan kasvanut. Kuidun saanti on vähentynyt viljan kulutuksen laskiessa, sillä peräti 61 % ravintokuiduista saadaan nimenomaan viljavalmisteista. (VYR 2012.) Kansainvälisellä tasolla Suomessa kulutetaan leipää ja viljatuotteita verrattain vähän.

6.1 Kasviproteiinit

Hiilihydraattien saannin tarkkaileminen lisäsi kiinnostusta myös muiden ravintoaineiden tarkkailemiseen. Proteiineja pidetään usein hiilihydraatteja ja rasvoja suuremmassa arvossa. Vielä 2000-luvun alussa proteiinit kiinnostivat lähinnä aktiiviurheilijoita, mutta nykyään harrastajatkin ovat tietoisia eri proteiinilähteistä ja proteiinin saannin tärkeydestä. Proteiinipatukoiden, palautusjuomien ja rahkatuotteiden valikoimat ovat kasvaneet. Lisäksi proteiinia on lisätty muihin kulutustuotteisiin kuten maitoon, leipään, jogurttiin ja puuroon. (Heikkinen 2014.)

Proteiinin kulutus on lisääntynyt viidessäkymmenessä vuodessa lähes 20 % (95 grammasta 113 grammaan päivässä). Muutos selittyy eläinperäisten elintarvikkeiden kulutuksen kasvulla. Myös kasviperäiset proteiinit ovat kasvattaneet suosiotaan 2010-luvulla. Ylipäätään proteiinin kulutus on arveluttavan korkealla tasolla niin terveys- kuin ympäristönäkökulmasta arvioituna. (Ahokas ym. 2016.)

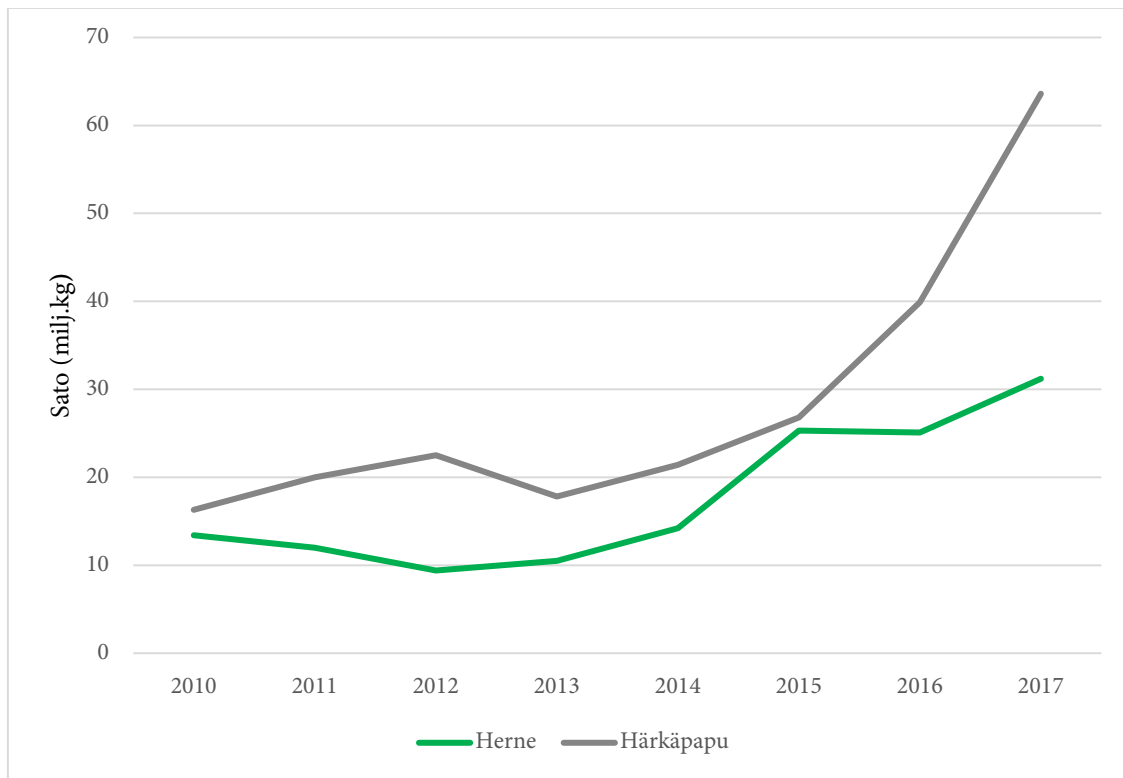
Eläinproteiinin korvaaminen kasvipohjaisilla vaihtoehdoilla on lisääntynyt viime vuosina, samalla kun erilaisten kasviperäisten proteiinivaihtoehtojen saatavuus on parantunut ja valikoimat laajentuneet. Kuluttajilla on valittavana muun muassa soijaa, tofua, härkistä, nyhtökauraa sekä kaurapohjaisia valmisteita. Hyönteisiä sisältävät elintarvikkeet tulivat vähittäiskauppoihin vuoden 2017 lopulla.

Myös kasvisravintoloiden määrä on kasvanut ja vegaaniset vaihtoehdot ovat lisääntyneet ravintoloiden listoilla. Kyse voi olla pidemmän aikavälin muutoksesta, jossa kasvisruokaa aletaan suosia pysyvästi.

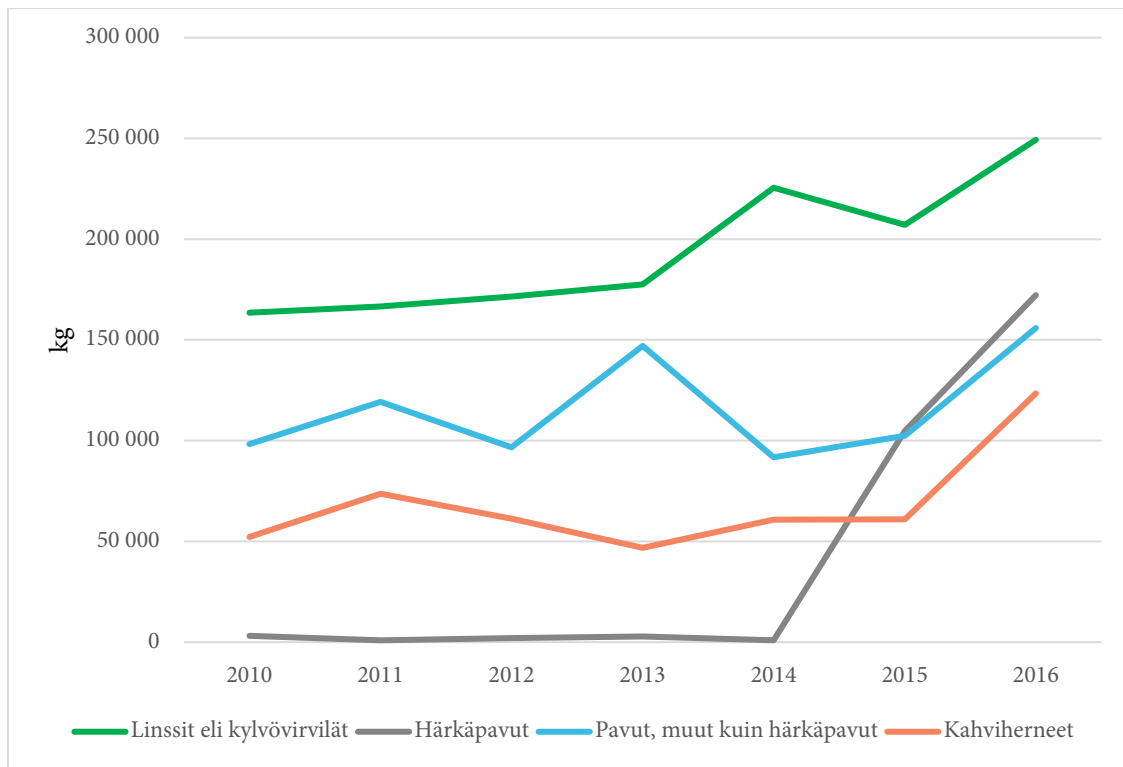
6.2 Kotimaiset palkokasvit

Tärkeimmät kotimaiset palkokasvit ovat herne ja härkäpapu. Niiden käyttö on pitkään ollut vähäistä, ja proteiinipitoisia palkokasvituotteita edustavat lähinnä soijatuotteet. Kotimainen tarjonta on kuitenkin lisääntynyt ja lisääntyy edelleen. Vaikka vaihtoehtojen

proteiinilähteiden kulutuksesta ei ole tilastotietoja, voidaan kulutusta arvioida tuotanto- ja tuontitilastojen perusteella. Herneen ja härkäpavun tuotanto on kasvanut reippaasti vuodesta 2013 eteenpäin (Kuvio 23). Tullin tilastojen mukaan myös papujen, herneiden, linsien ja erityisesti härkäpapujen tuonti on kasvanut samalla aikavälillä (Kuvio 24).

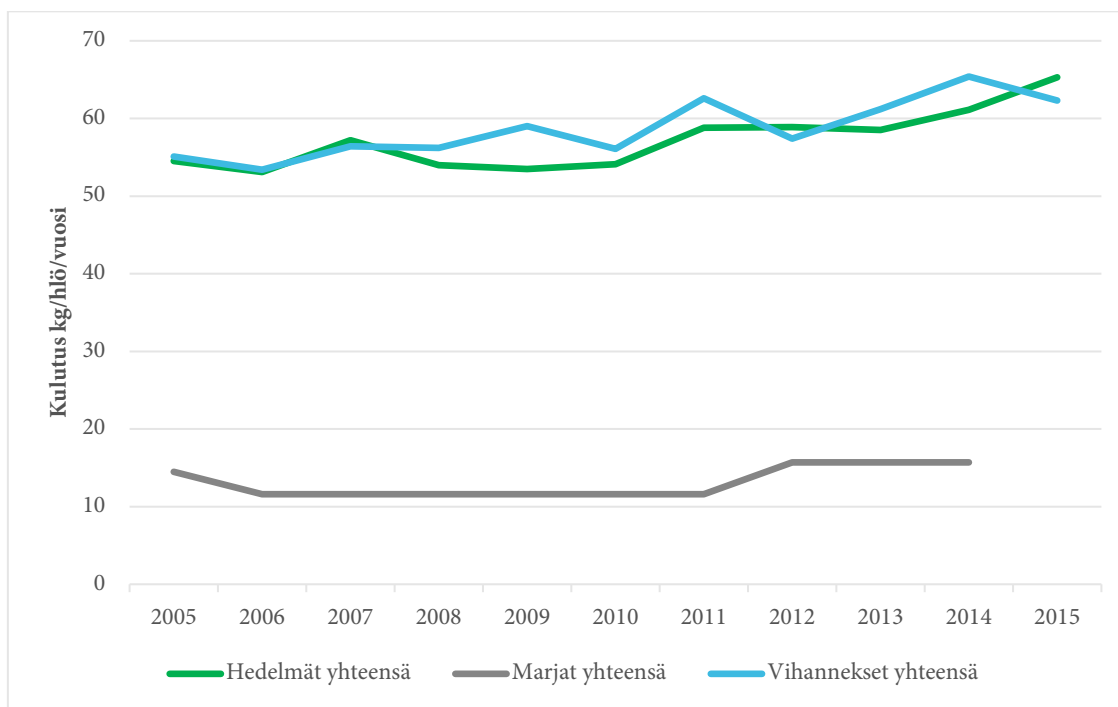
Kuvio 23. Herneen ja härkäpavun tuotanto Suomessa. (Luke 2017)

Kuvio 24. Papujen, linssien ja herneiden tuonti. (Tulli 2017)

7 Hedelmät, kasvikset ja marjat

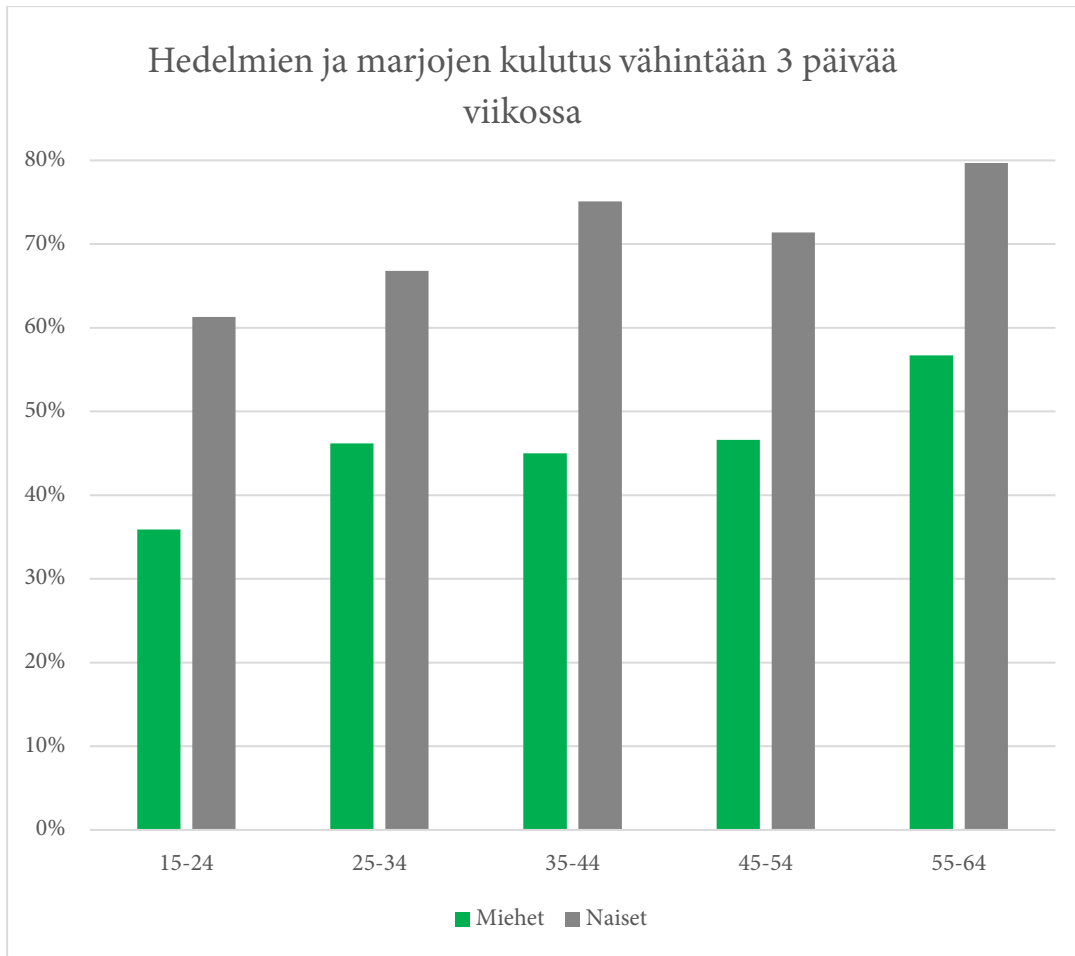
Hedelmien kokonaiskulutus on lisääntynyt. Erityisesti tuoreiden hedelmien kulutus on kasvanut, sitrushedelmiä lukuun ottamatta. Kuivattujen ja säilöttyjen hedelmien kulutus on pysynyt entisellä tasollaan. Marjojen kulutuksessa sen sijaan näkyy selvä nousu. (Kuvio 25, Luke 2016.) Kasvisruokavalioiden suosion kasvu sekä satokausituotteiden suosiminen ovat lisänneet hedelmien, vihannesten ja marjojen kulutusta (Paloviita 2014).

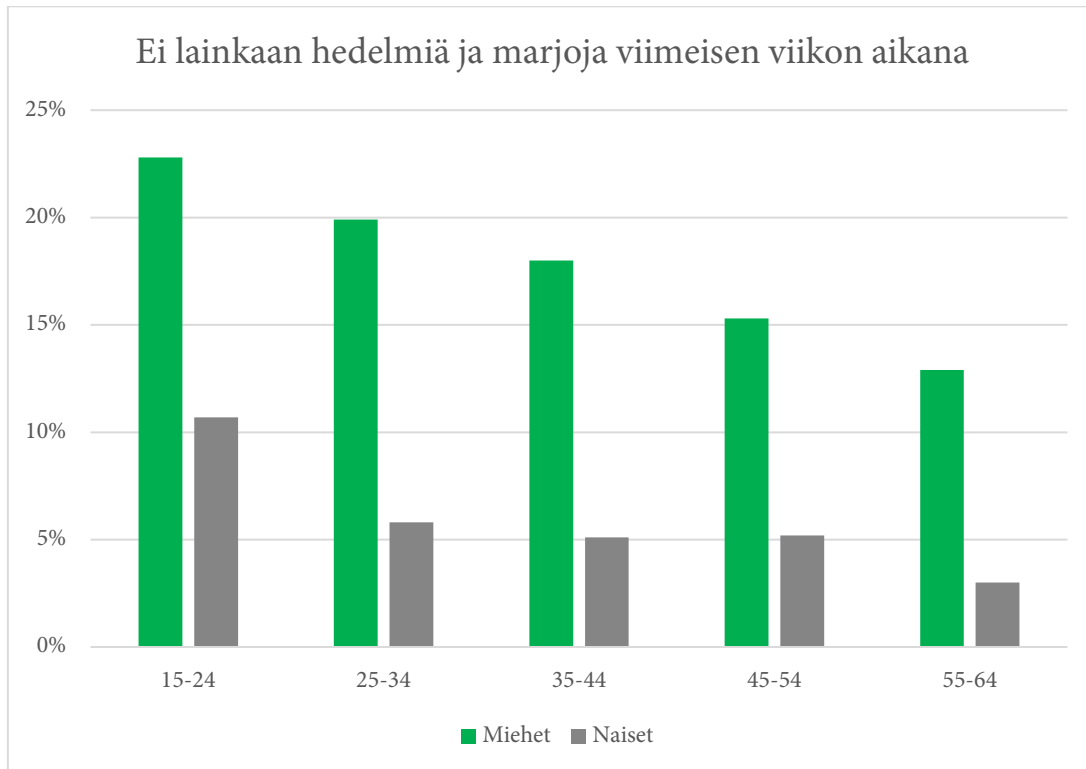
Kuvio 25. Hedelmien, vihannesten ja marjojen kulutus Suomessa. (Luke 2016)

Hedelmien ja marjojen kulutus taustamuuttujien mukaan

Naiset syövät hedelmiä ja marjoja enemmän kuin miehet. Hedelmien ja marjojen kulutus on hieman suurempaa vanhemmissa ikäryhmissä, mikä johtuu erityisesti marjojen kulutuksen kasvusta (Kuvio 26, Kuvio 27).

Kuvio 26. Hedelmien ja marjojen kulutus, vähintään 3pv viikossa, sukupuolen ja iän mukaan (Helldán & Helakorpi 2015)

Kuvio 27. Ei lainkaan hedelmiä ja marjoja viimeisen viikon aikana, sukupuolen ja iän mukaan. (Hellán & Helakorpi 2015)

8 Makeiset, kahvileivät ja virvoitusjuomat

Makeisveron korotuksen (2012) myötä makeannälkä on ollut halvempi tyydyttää kekseillä. Veron myötä kekseiden hinta nousi vain noin 3 %, kun makeisten hinta nousi noin 16 %. Makeisvero kannusti yrityksiä tuomaan markkinoille uusia, lähellä karkkeja olevia keksejä. Makeisveron korotus ei kuitenkaan vähentänyt makeisten kulutusta. (Aalto & Peltoniemi 2014, Kosonen & Ropponen 2012.)

Makeisvero poistui vuoden 2017 alussa. Tämä laski makeisveron alaisten tuotteiden hintoja 10-50 %. Kun arvonlisävero otetaan huomioon, makeisveron poistaminen laski hintoja 1,08 euroa kilogrammalta. Tällöin kilohinnaltaan edullisten tuotteiden hinnat laskivat suhteellisesti enemmän. Jäätelöpakkauksen hinta saattoi laskea jopa kolmanneksen.

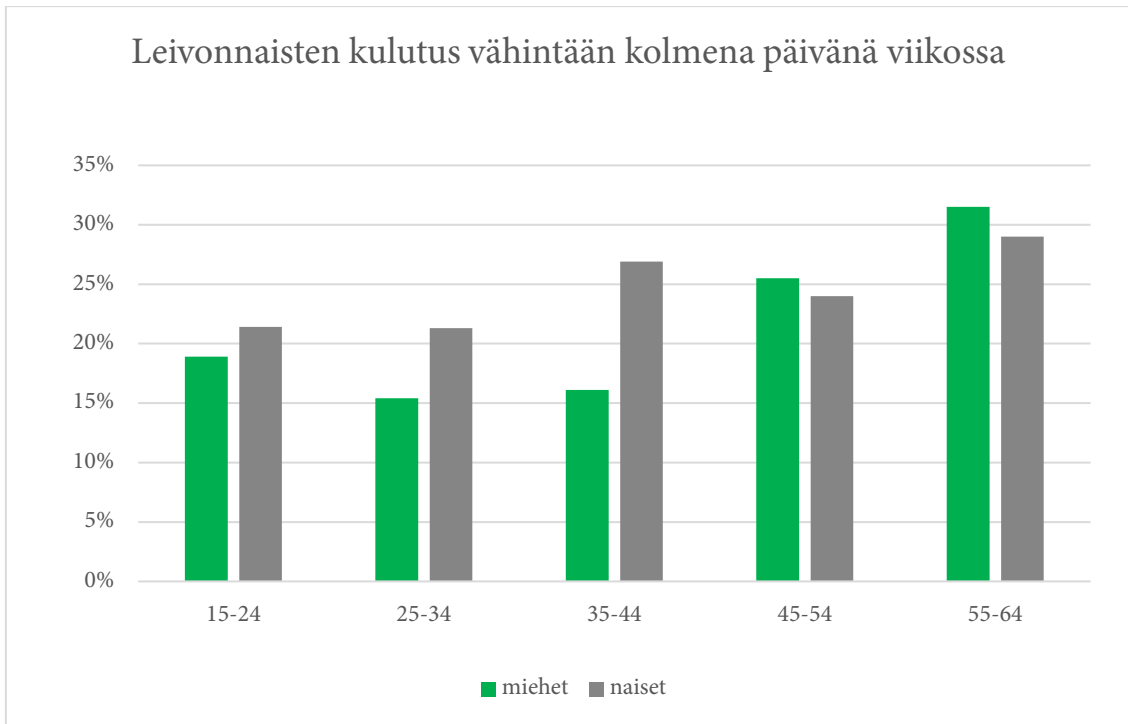
Veron poistamisen arvioitiin lisäävän makeisten kulutusta 5-11 % ja jäätelön kulutusta 7-17 %. (HE 137/2016.)

Keksien kulutuksen huiman kasvun taustalla on kahvileivän kulutuksen kasvu. Kahvileivän kulutus on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2006. Kahvileipää syö erityisesti vanhempi väestö. Myös paistovalmiiden viinerien ja pullien kulutus on kasvanut. (Viinisalo, Nikkilä & Varjonen 2008, Aalto & Peltoniemi 2014.)

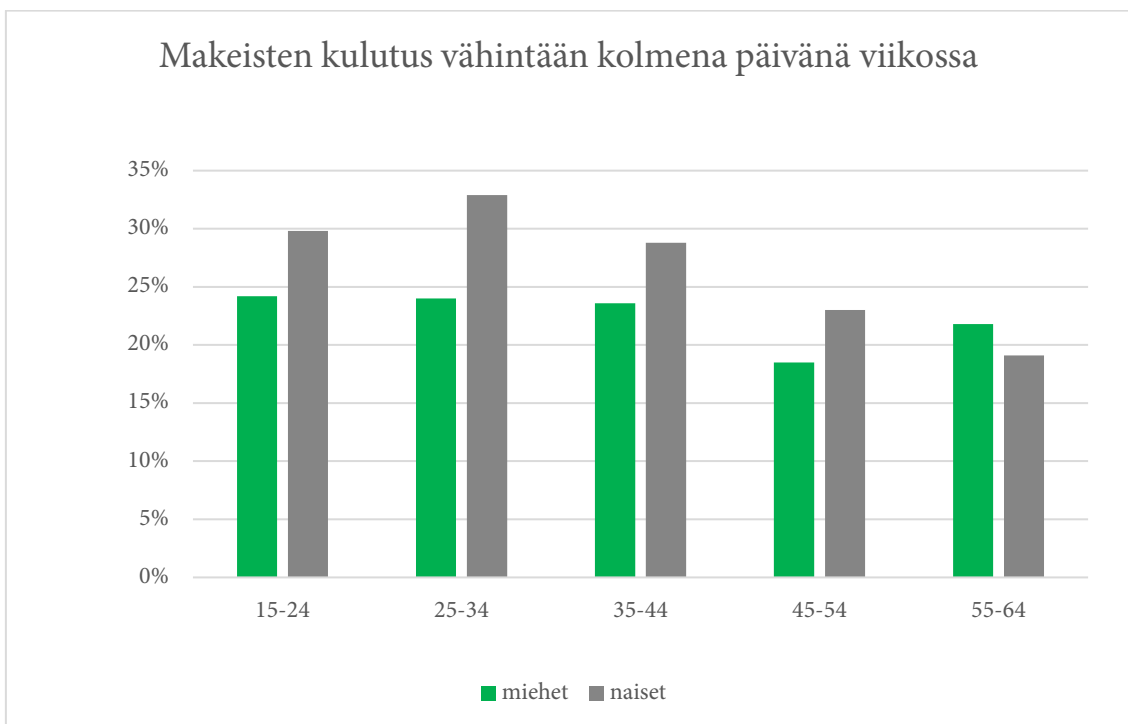
Virvoitusjuomien kulutus on vähentynyt 2000-luvulla. Osittain tätä selittää virvoitusjuomaveron korotus ja ei-sokeripitoisten kivennäisvesien kysynnän kasvu. (Aalto & Peltoniemi 2014.) Suomessa kivennäisvesistä maksetaan makeisveroa, vaikka ne eivät sisältäisi sokeria. Tämä selittänee osaltaan kivennäisvesien alhaista käyttöastetta. (HE 137/2016.)

8.1 Leivonnaisten kulutus taustamuuttujien mukaan

Nuoret naiset syövät makeita leivonnaisia enemmän kuin nuoret miehet. Vanhemmassa ikäluokassa miesten makeannälkä näyttää kasvavan ja on naisten vastaavaa suurempaa (Kuvio 28). Nuorimmassa ikäluokassa leivonnaisten kulutusta selittänee kotona asuminen ja vanhempien ruokatottumukset.

Kuvio 28. Leivonnaisten kulutus vähintään kolmena päivänä viikossa. (Helldán & Helakorpi 2015)

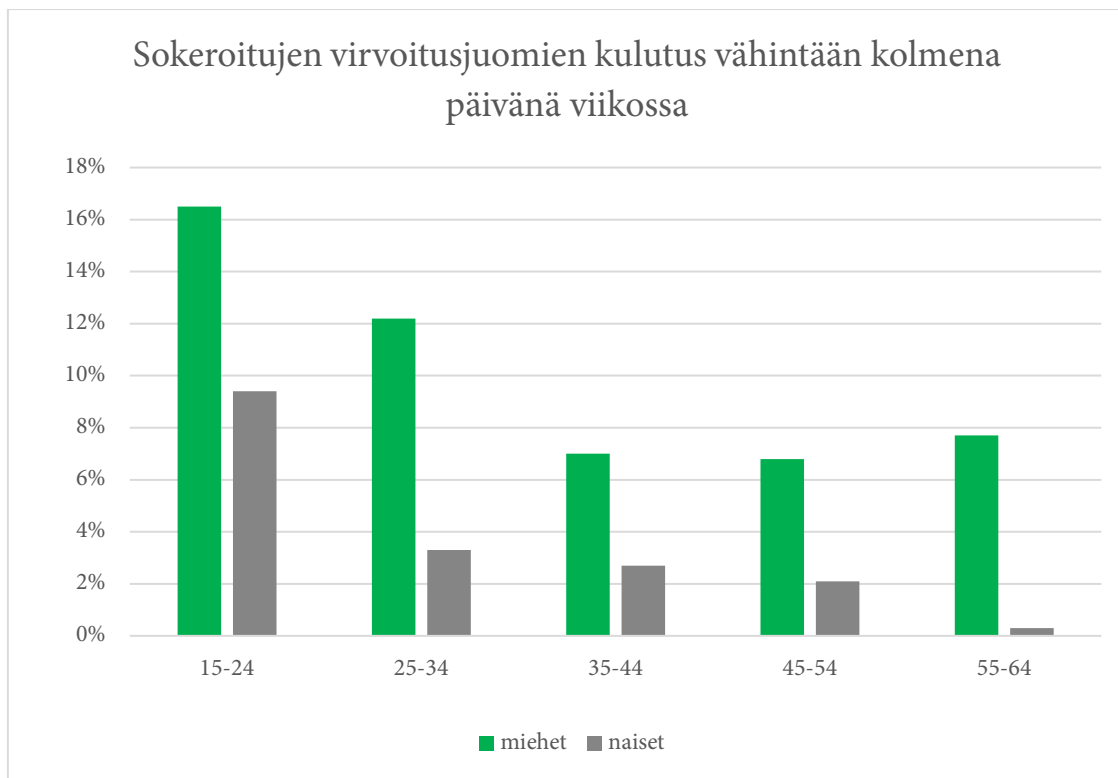

Kuvio 29. Makeisten kulutus iän ja sukupuolen mukaan. (Helldán & Helakorpi 2015)

Makeisia kuluttavat eniten nuoret. Makeisten kulutus vähenee 35 ikävuoden jälkeen (Kuvio 29). Naiset herkkutelevat hieman miehiä enemmän, mutta keski-ään ylityttyä miehet ohittavat naiset makeisten kulutuksessa. (Helldán & Helakorpi 2015.)

8.2 Virvoitusjuomien kulutus taustamuuttujien mukaan

Miehet juovat sokeroituja virvoitusjuomia huomattavasti enemmän kuin naiset. Alle 25-vuotiaista naisista lähes joka kymmenes juo virvoitusjuomia useammin kuin kolmena päivänä viikossa, kun taas 55 ikävuoden jälkeen naisten virvoitusjuomien kulutus tippuu lähelle nollaa. Nuoruusvuosien jälkeen kulutus laskee miehilläkin, mutta vakiintuu kuitenkin selvästi naisten kulutusta korkeammalle tasolle (Kuvio 30).

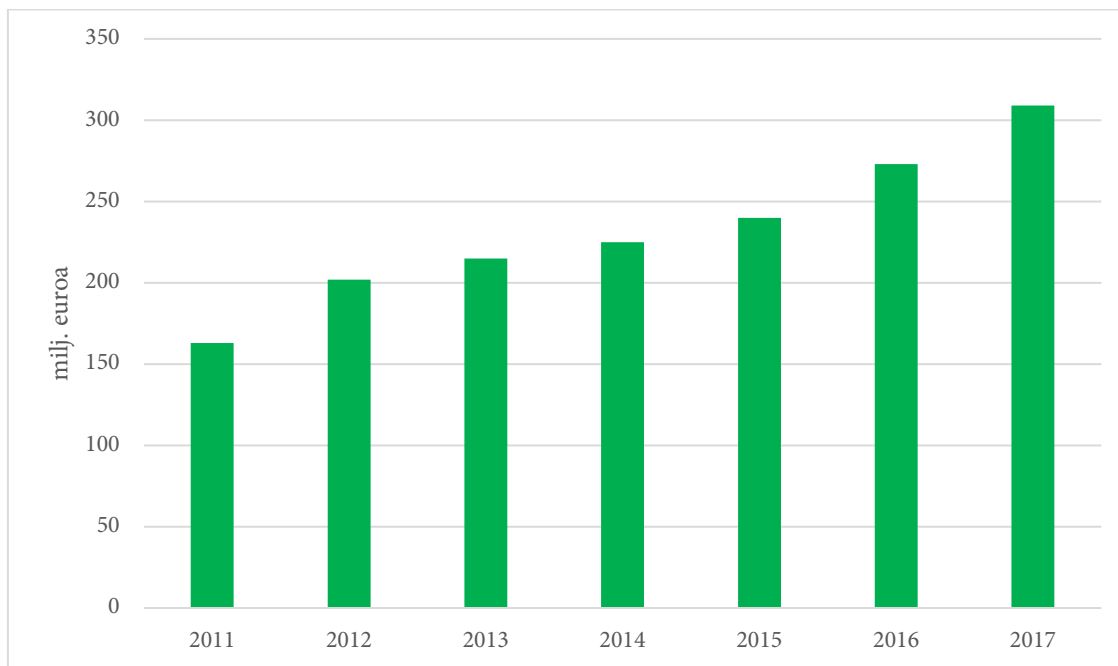

Kuvio 30. Sokeroitujen virvoitusjuomien kulutus taustamuuttujien mukaan. (Helldán & Helakorpi 2015)

9 Luomun kulutus

Luomutilojen määrä Suomessa on kasvanut 2010 vuodesta 2017 vuoteen noin 17 %. Samalla luomuelintarvikkeiden tarjonta vähittäiskaupoissa on lisääntynyt ja valikoimat laajentuneet. Myös luomutuotteiden jalostajien määrä on kasvanut vauhdilla. Luomun markkinaosuus on kuitenkin vielä pieni. Vuonna 2017 luomun markkinaosuus päivittäistavarakaupasta oli 2,3 % (Pro Luomu 2018). Kasvuvauhti on kuitenkin 2010-luvulla kiihtynyt. Vuosina 2012-2017 luomun myynti nousi yli 50 % ja vuonna 2017 luomutuotteita myytiin 309 miljoonalla eurolla (Kuvio 31).

Luomutuotteiden markkinaosuuden arviointia vaikeuttavat niiden erilaiset myyntikanavat. Luomua hankitaan esimerkiksi torilta, ruokapiirien kautta tai suoraan tuottajilta.

Kuvio 31. Luomun myynti Suomessa 2011-2017. (Pro Luomu 2017)

9.1 Luomutuotanto Suomessa

Suomessa luomutilojen määrä on kasvanut tasaisesti 2010-luvulla. Vuonna 2017 luomutiloja oli 4587, mikä on 9,5 % kaikista tiloista. Kotieläintiloja oli 974. Valtaosa luomukotieläintiloista on maitotiloja ja naudantuotantotiloja. Luomusikatiloja on vain 13, luomubroileritiloja 3 ja kananmunatiloja 51. (ProLuomu 2018.) Luomutilojen määrän on

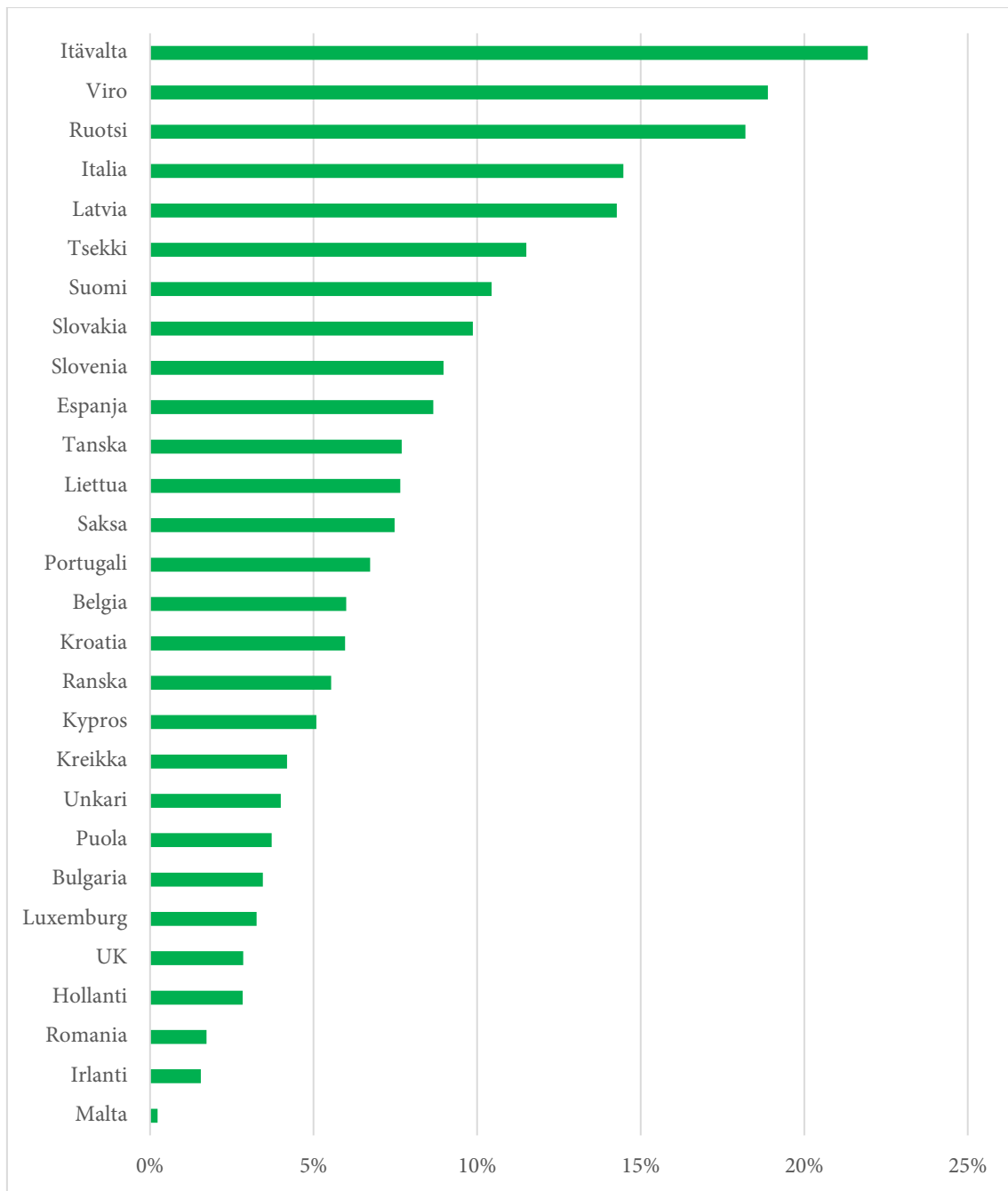
arvioitu nousevan 5400 tilaan ja peltoalan 13 % osuuteen 2020 mennessä (Pro Luomu 2017). Vuoden 2017 kehityksen perusteella arvio näyttää varsin realistiselta.

Luomun osuus viljelyalasta vuonna 2017 oli 11,4 %. Viljelyala kasvoi edellisvuodesta 8 %. Luomualasta huomattava osuus on nurmialaa. Viljoista eniten viljellään kauraa, jota on noin 60 % vilja-alasta. Osuudeltaan suurin viljelykasvi oli puolestaan herne. Luomuherneen osuus kokonaistuotantomäärästä vuonna 2017 oli 21 % (Pro Luomu 2017).

Kotimaisille luomupuutarhatuotteille on hyvin kysyntää, ja niiden tuotanto on viime vuodeltakin kasvanutkin nimenomaan hyvän kysynnän siivittämänä. Esimerkiksi avomaaviljelyalasta kasvanut kauraa on kasvanutkin nimenomaan hyvän kysynnän siivittämänä. Esimerkiksi avomaaviljelyalasta kasvanut kauraa on kasvanutkin nimenomaan hyvän kysynnän siivittämänä. Ylivoimaisesti eniten viljelty luomuviljelyala on porkkana. Toiseksi eniten viljellään tomaattia. (Pro Luomu 2018.)

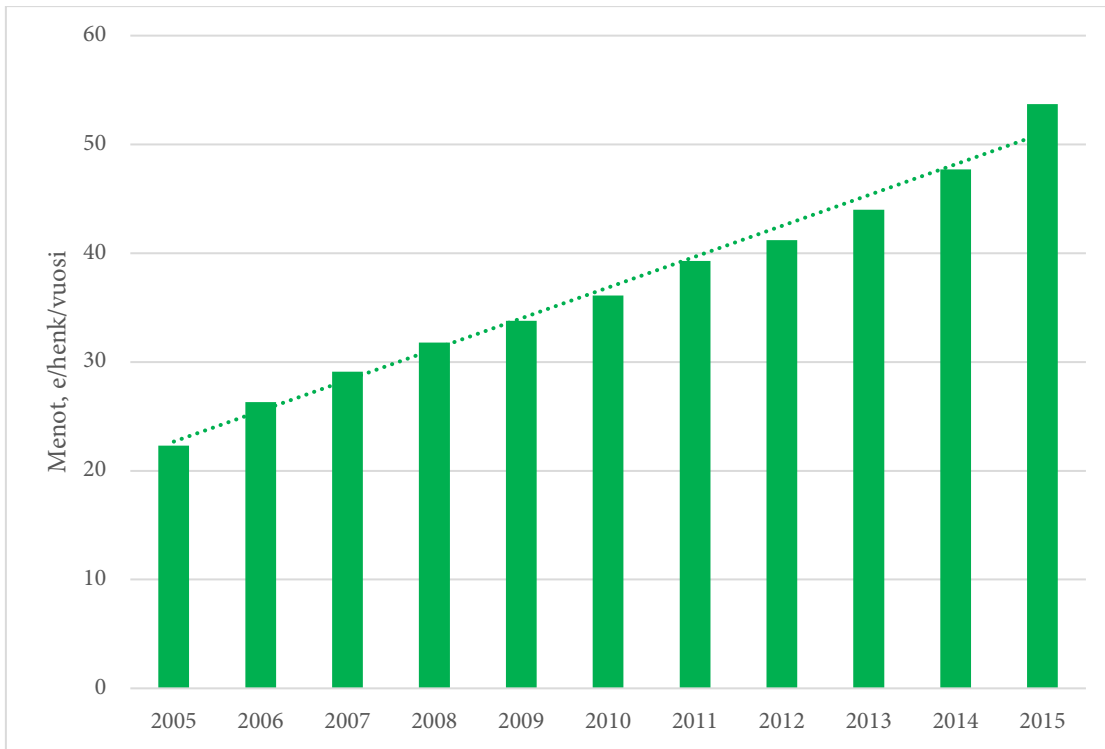
9.2 Luomun kulutus Euroopassa

Eurooppa on maailman toiseksi suurin luomuviljelyala Oseanian jälkeen. Euroopan luomuala on kasvanut muutaman viime vuoden aikana aiempaa nopeammin. Erot eri EU maiden välillä ovat kuitenkin suuria. Luomualan kehitys ei myöskään ole kaikissa maissa ollut suoraviivaista. Toisissa maissa laskut ja kasvut vuorottelevat vuosien välillä, niin viljelyalassa kuin luomueläinten määrässäkin (Eurostat 2016). Kokonaisuudessa kuitenkin eläinmäärä ja viljelyala ovat olleet selvässä kasvussa. Eurooppalaisittain Suomen luomualan osuus maan kokonaisviljelyalasta on varsin suuri (Kuvio 32).

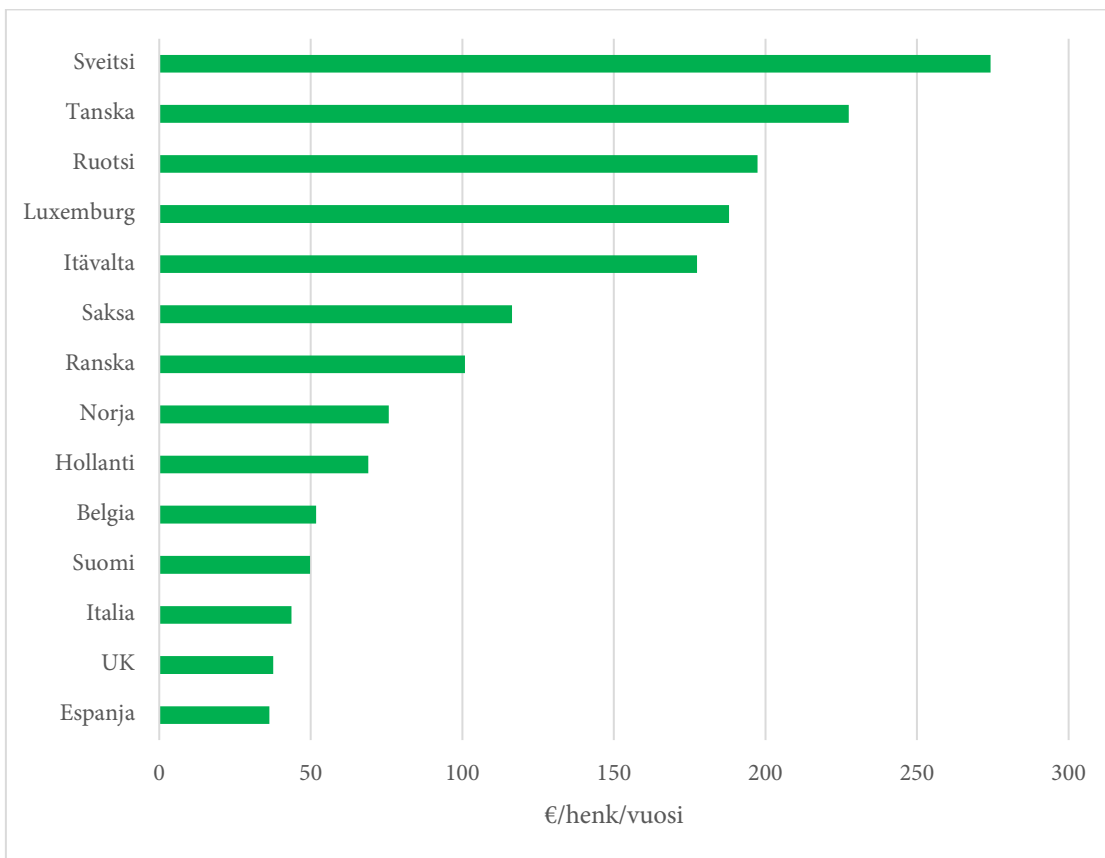

Kuvio 32. Luomualan osuus EU maissa 2016. (FiBL 2017)

Euroopassa luomuelintarvikkeiden kulutus ja niiden hankintaan käytetty rahasumma henkilöä kohden on kasvanut tasaisesti (Kuvio 33). Parina viime vuonna kulutuksessa näkyy selkeä harppaus. Kymmenessä vuodessa luomuun käytetyt menot ovat kasvaneeet yli 2,5 kertaiseksi. Vuonna 2016 luomutuotteisiin käytettiin EU:ssa (EU 28) keskimäärin 60,5 euroa henkilöä kohden. (IFOAM 2018.) Suomessa luomuun käytettiin 49,8 euroa henkilöä kohden (Pro Luomu, Kuvio 34).

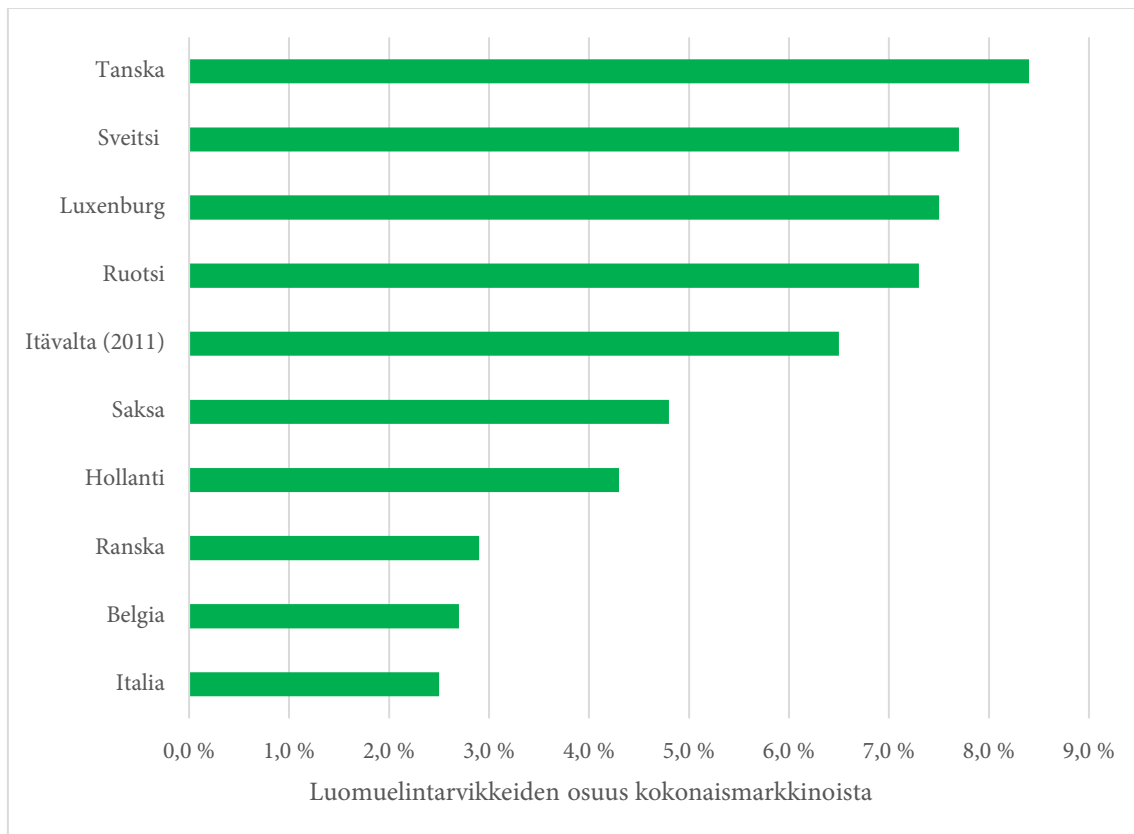

Kuvio 33. Luomuelintarvikkeiden kulutuksen kehitys EU:ssa 2005-2015 e/henkilö. (IFOAM 2016)

Kuvio 34. Luomun kulutukseen käytetty euromäärä henkilöä kohden eri maissa 2016. (FIBL 2018)

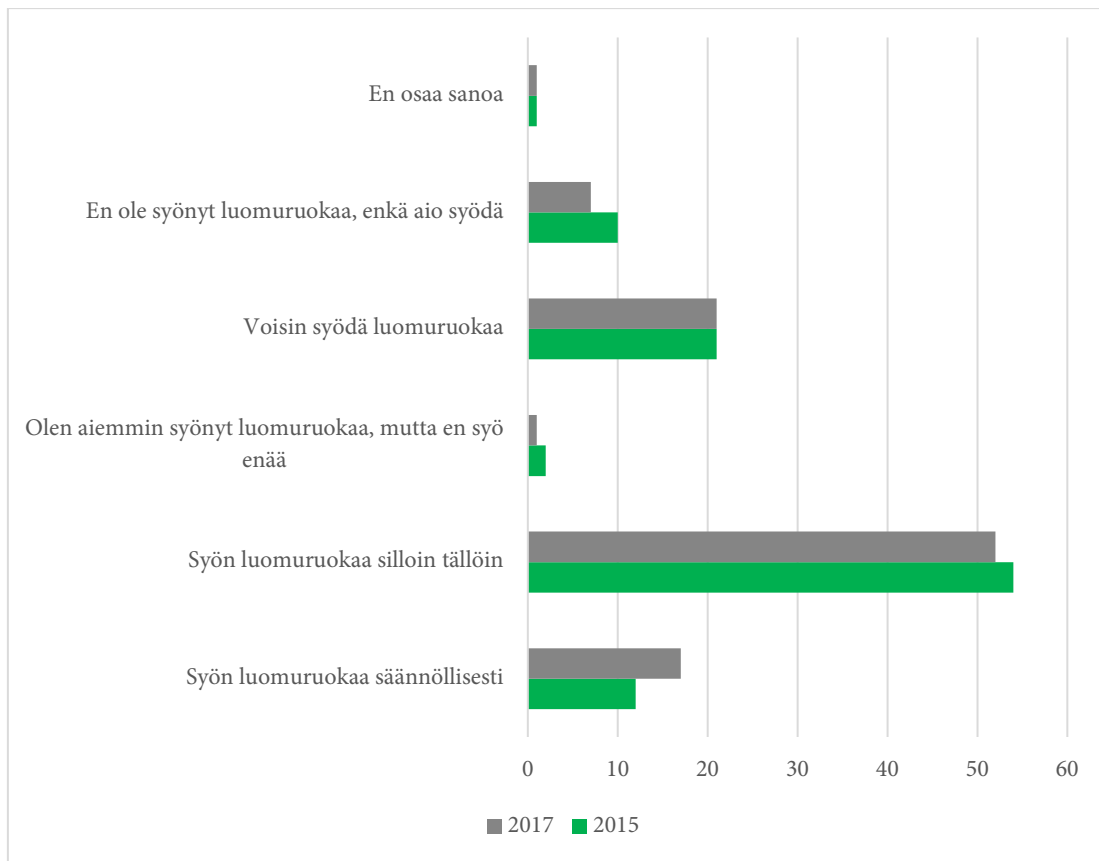
Luomutuotteiden kulutuksessa Sveitsi, Tanska, Ruotsi, Itävalta ja Luxemburg erottuvat muista EU maista (Kuvio 35). Tanskaa voidaan pitää edelläkävijänä luomuelintarvikkeiden jalostuksessa, kaupassa ja kulutuksessa. Tanskassa luomun osuus vähittäiskaupassa myytävistä elintarvikkeista vuonna 2008 oli 4,2 % ja vuonna 2016 jo 9,9 % eli yli kaksi kertaa enemmän.

Kuvio 35. Luomuelintarvikkeiden markkinaosuus EU:n Top 10 luomumaissa vuonna 2015. (FiBL - AMI survey 2017)

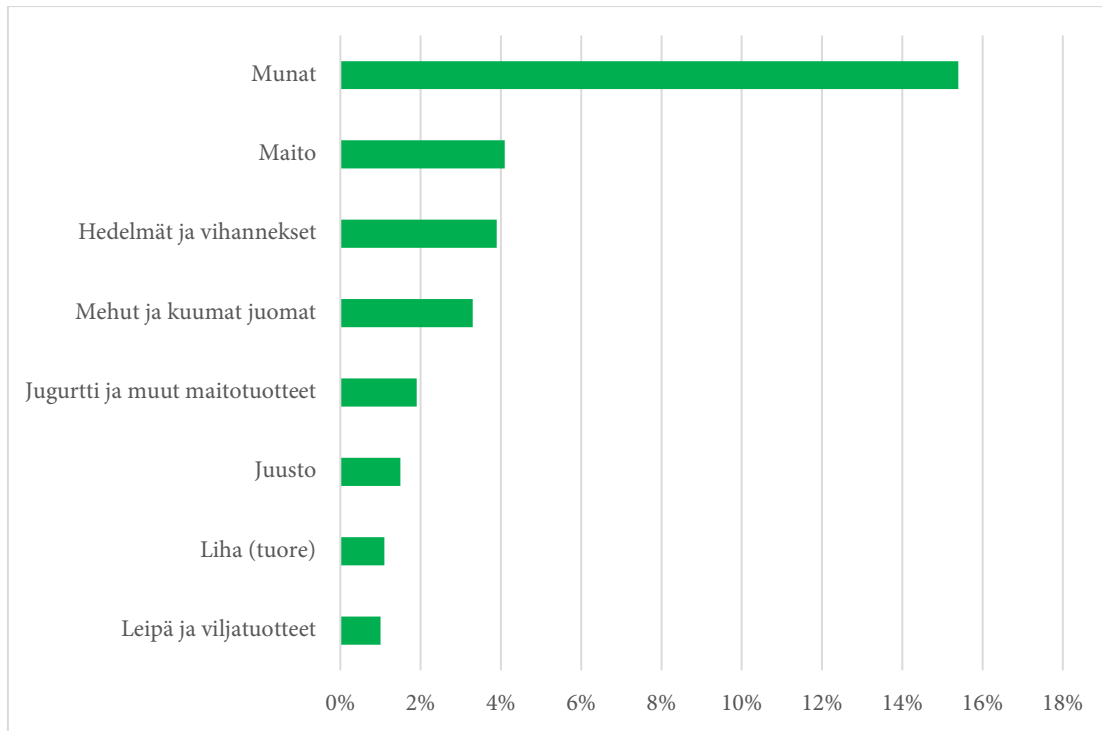
9.3 Luomuelintarvikkeiden kulutus Suomessa

Suomessa luomuelintarvikkeiden kulutus on kasvanut tasaisesti. Säännöllisesti luomuruokaa syövien määrä on noussut vuodesta 2015 vuoteen 2017 noin 5 % (Kuvio 36). Vuonna 2017 suuri osa (38 %) suomalaisista käytti luomutuotteita satunnaisesti. Aktiivisia käyttäjiä (käyttäjät, jotka ostavat luomua vähintään kerran viikossa) oli 22 %. Vain 10 % kuluttajista ei käyttänyt lainkaan luomutuotteita (Pro Luomu 2017).

Kuvio 36. Luomuruuan kulutus Suomessa 2015 ja 2017 (Pro Luomu 2017)

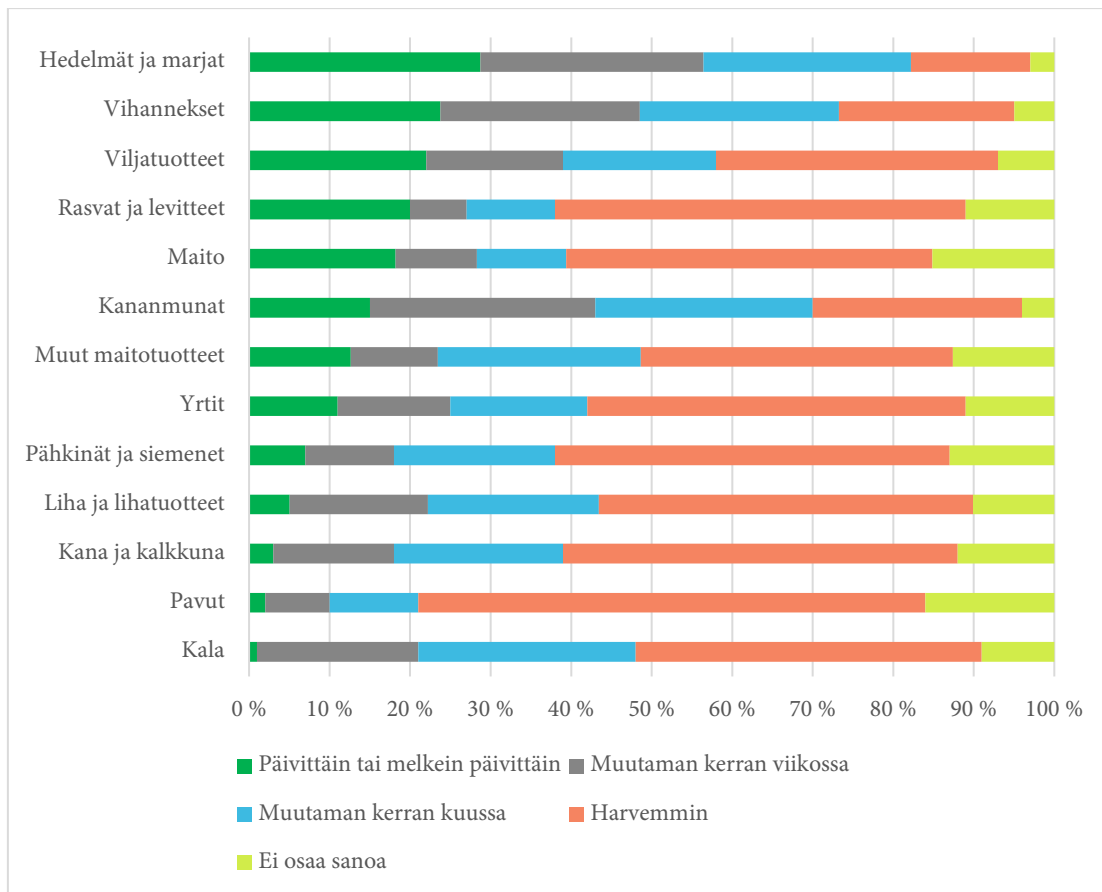
Markkinaosuudeltaan suurin luomuelintarvike on kananmunat. Vähittäiskaupassa myytävistä kananmunista 15 % on luomumunia. Ero seuraaviin tuoteryhmiin on merkittävä, sillä luomumaidon sekä luomuhedelmien ja -vihannesten osuus oli vuonna 2016 noin 4 % (Kuvio 37).

Kuvio 37. Luomutuotteiden markkinaosuus Suomessa 2016 tuoteryhmittäin. (Pro Luomu 2017)

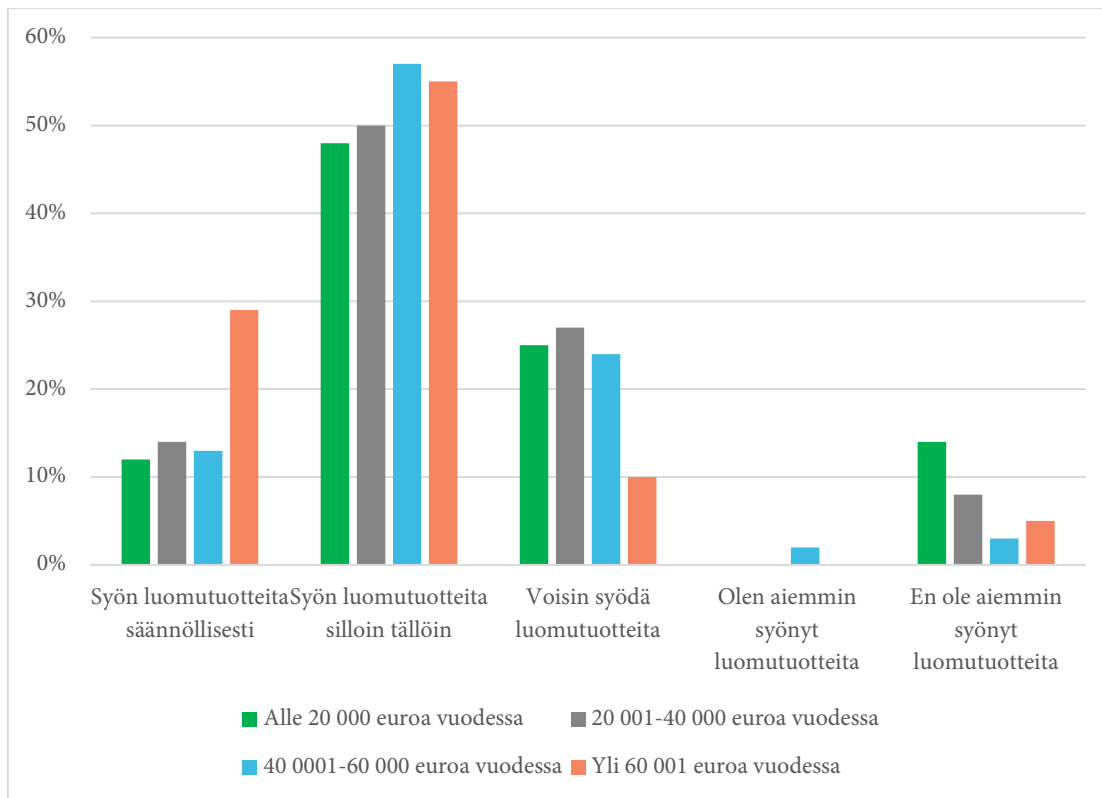
Määrällisesti eniten luomuna myydään hedelmiä, maitoa ja muita nestemäisiä maitotuotteita sekä vihanneksia. Ostetuin yksittäinen luomuhedelmä on banaani (Pro Luomu 2017).

Säännöllisimmin luomutuotteista syödään hedelmiä ja marjoja (Kuvio 38). Lähes kolmannes säännöllisesti luomua käyttävistä kuluttajista syö päivittäin tai melkein päivittäin luomumarjoja tai -hedelmiä. Toiseksi eniten luomuna syödään vihanneksia, joita lähes neljännes syö päivittäin tai melkein päivittäin.

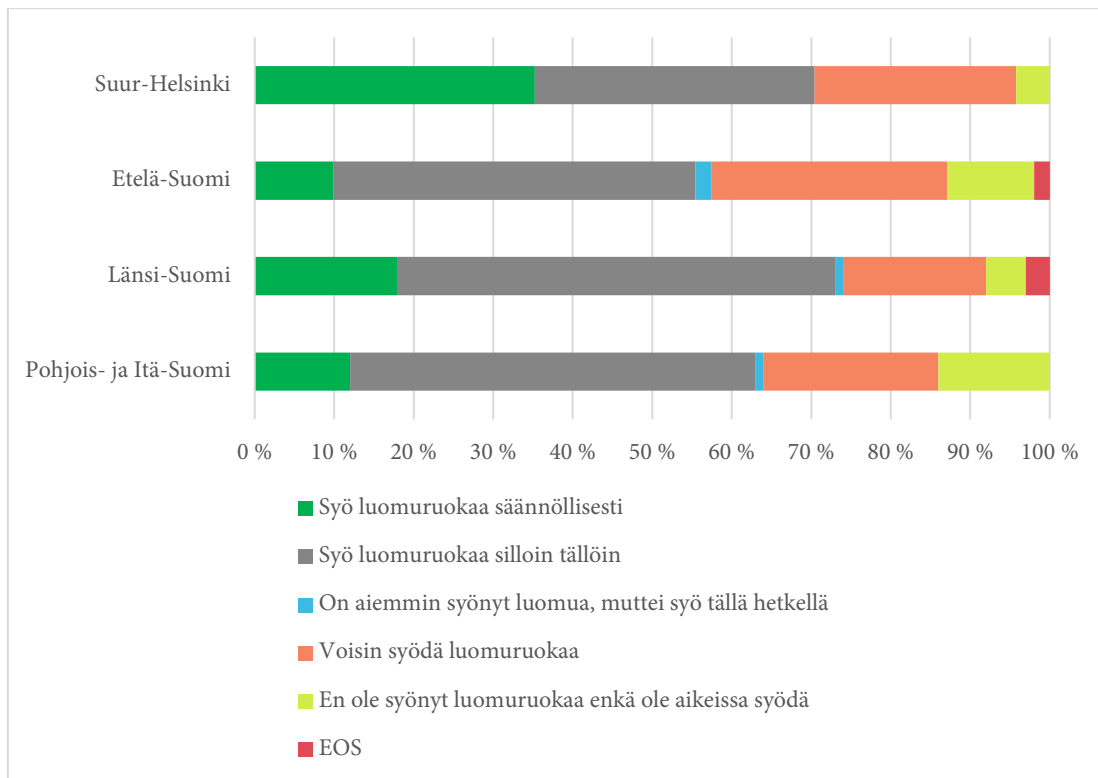
Kuvio 38. Suomalaisten luomuelintarvikkeiden kulutus tuoteryhmittäin vuonna 2017. (Pro Luomu, 2017)

Luomun kulutus lisääntyy selvästi tulojen kasvaessa (Kuvio 39). Myös alueittain luomun kulutuksessa on eroja (Kuvio 40), vaikka viime vuosina erot alueiden välillä ovatkin taantuneet ja luomua käytetään tätä nykyä tasaisemmin eri väestöryhmissä, eri tuloluokissa ja eri puolella Suomea (Pro Luomu 2017).

Kuvio 39. Suomalaisten luomutuotteiden kulutus tuloluokittain 2017. (Pro Luomu 2017)

Eniten luomutuotteita syövät pääkaupunkiseudulla asuvat, joista neljännes käyttää luomutuotteita säännöllisesti ja yli puolet satunnaisesti. Toiseksi eniten luomua syödään Länsi-Suomessa. Eroihin voivat vaikuttaa hyvätuloisten suurempi osuus pääkaupunkiseudulla, mutta myös luomun hyvä saatavuus vähittäiskaupoissa.

Kuvio 40. Suomalaisten luomutuotteiden kulutus alueittain 2017. (Pro Luomu 2017)

9.4 Luomuelintarvikkeiden kulutusnäkymät lähitulevaisuudessa

Lähitulevaisuudessa luomutuotannon ja -elintarvikkeiden kysynnän voidaan odottaa kasvavan. Tähän viittaavat sekä kuluttajatutkimukset että kauppojen arviot. Luomuun liitetään elintarvikkeiden puhtaus, hyvä maku ja terveellisyys sekä tuotannon ympäristöystävällisyys ja eläinten hyvinvointi (Pro Luomu 2017). Lisäksi vuonna 2013 hyväksytty hallituksen luomualan kehittämisohjelma pyrkii lisäämään luomualaa 20 prosenttiin vuoteen 2020 mennessä (MMM 2014).

Vuonna 2017 tehdyn luomun kuluttajabarometrin (Pro Luomu 2017) perusteella lähitulevaisuudessa luomuna aiotaan eniten ostaa vihanneksia, maitoa ja maitotuotteita, kananmunia sekä lihaa ja lihatuotteita (Taulukko 1).

**Taulukko 1. Suomalaisien luomutuotteiden ostoaikomukset tuoteryhmittäin, 2017.
(Pro Luomu 2017)**

Vihannekset	25 %
Maito ja maitotuotteet	24 %
Kananmunat	23 %
Ei mitään	22 %
Liha ja lihatuotteet	21 %
Hedelmät	19 %
Leipä ja leipomotuotteet	14 %
Jauhot, hiutaleet, mysli	12 %
Marjat	10 %
Pähkinät ja kuivatut hedelmät	8 %
Viini	8 %
Kahvi, tee	6 %
Öljyt	6 %
Valmisruuat ja pakasteet	5 %
Juomat	5 %
Makeiset ja suklaa	4 %
Välipalat ja snacksit	2 %
Lastenruoka	1 %

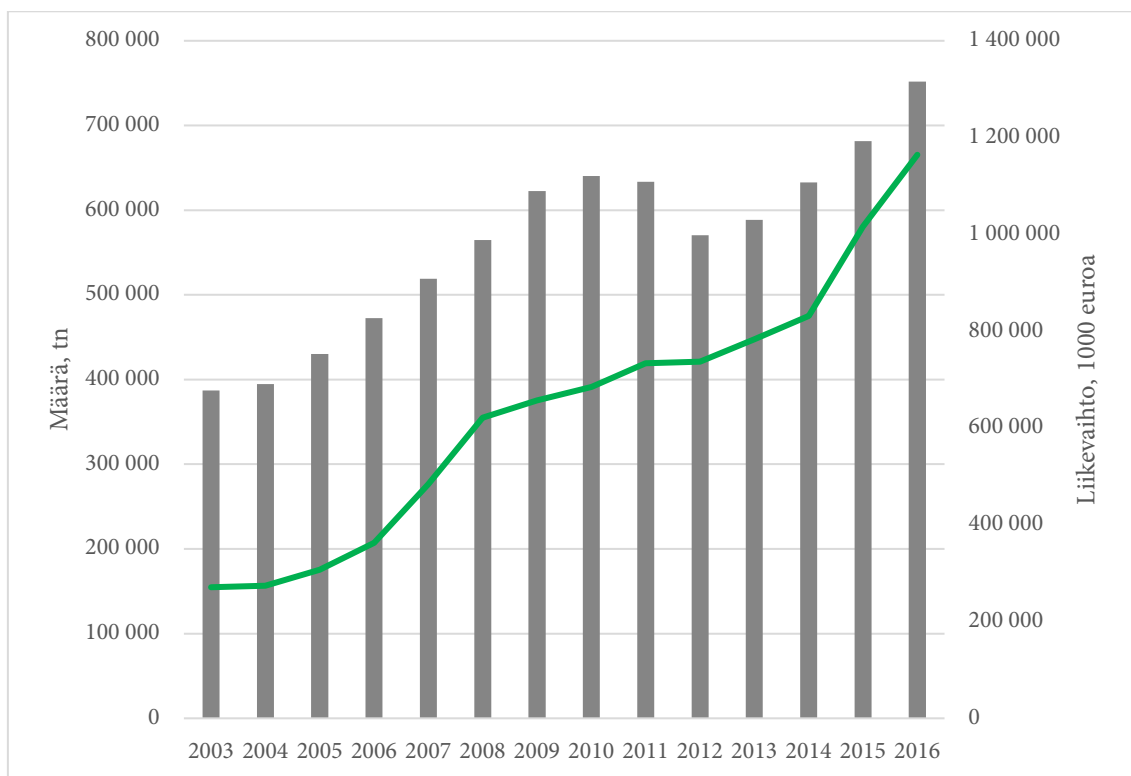
Luomun kulutuksen kehityksestä voidaan tehdä varovaisia arvioita myös luomun edelläkävijämaiden kehityksen pohjalta. Jos kotimaisen luomun nykyistä kehitysvaihetta verrataan Tanskaan ja Ruotsiin, ollaan Suomessa vasta kasvupyrähdyksen alussa ja lähivuosina luomun kulutuksen voidaan odottaa kasvavan edelleen reippaasti.

Vuonna 2017 luomun markkinaosuus vähittäiskaupassa oli 2,3 %. Kasvuvauhti on kuitenkin pari viime vuoden ollut reipasta. Esimerkiksi Tanskassa luomun markkinaosuus vuonna 2008 oli 4,2 %, kun se vuonna 2016 oli noin 10 %. Kahdeksassa vuodessa osuus on yli kaksinkertaistanut.

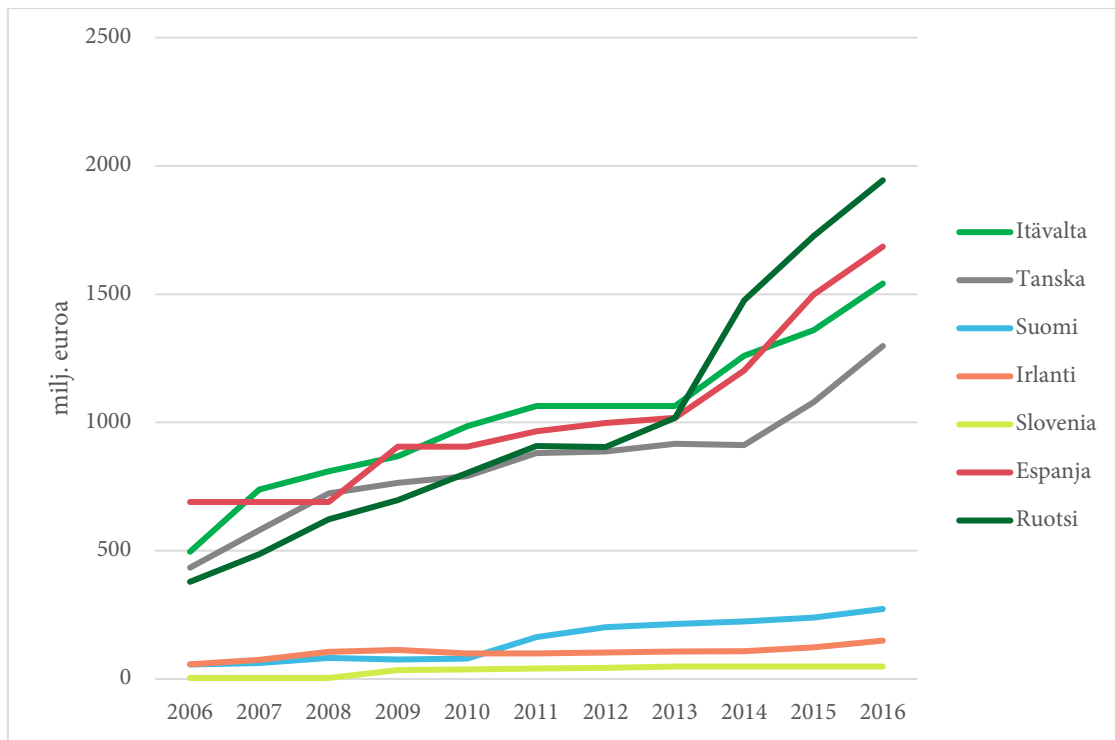
Vuonna 2002 tanskalaiset käyttivät luomuun noin 50 euroa henkeä kohden vuodessa. Vuonna 2016 summa oli jo noin 226 euroa henkeä kohden eli noin 4,5-kertainen.

Ruotsissa puolestaan luomuun käytettiin vuonna 2007 keskimäärin noin 53 euroa. Vuoteen 2016 mennessä summa oli kasvanut 197 euroon henkeä kohden. Eli luomuun käytetty summa kasvoi niin ikään yli 3,5-kertaiseksi yhdeksässä vuodessa. Suomessa luomuun käytettiin 49,8 euroa henkeä kohden vuonna 2016. Jos luomun kulutuksen kasvu mukailisi Ruotsin kehitystä nousisi suomalaisten vuosittainen luomuun käyttämä summa yli 220 euroon vuoteen 2026 mennessä.

Tanskan luomutuotteiden määrän ja liikevaihdon kehitys osoittaa, että luomun myynti on ollut selvästi kannattavampaa myydyn määrän kasvaessa, eikä suinkaan toisin päin. Osin luomun liikevaihtoa lienee nostanut luomutuotteiden jalostusasteen kehitys, lisäarvotuotteet sekä laajentuneet tuotevalikoimat. Toisaalta tilannetta tasapainottaa toiseen suuntaan bulkkituotteet, kuten maito jonka liikevaihto ei ole merkittävästi kasvanut (Statistics Denmark 2018).

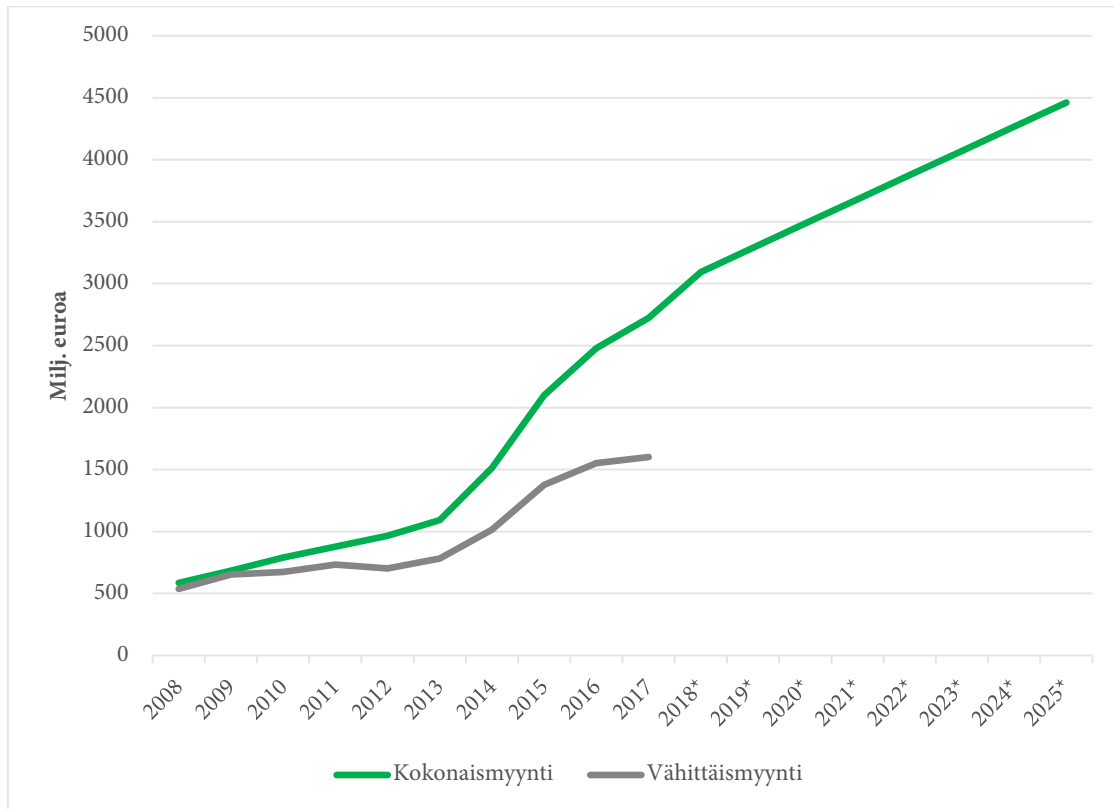
Kuvio 41. Luomuelintarvikkeiden määrän ja liikevaihdon kehitys Tanskassa 2003-2016. (Statistics Denmark 2018)

Kuvio 42. Luomun vähittäismyynnin kehitys eri maissa 2006-2016

Huolimatta 2010-luvulla nähdystä luomun kasvupyrähdyksistä Ruotsissa ja Tanskassa, odotetaan luomun kulutuksen kehittyvän myös näissä maissa edelleen (Kuvio 41, Kuvio 42).

Ruotsissa 2010 vuoden tuntumassa luomumyynnin vuosittainen kasvuvauhti oli noin prosentti. Vuosina 2013-2016 nähtiin selkeä kasvupyrähdys, jonka jälkeen vuotuisen myynnin kasvun on arvioitu vakiintuvan noin kahden prosentin tasolle. Kuviossa 43 esitetään ennuste luomun vähittäismyynnin ja kokonaismyynnin kehityksessä. Vähittäismyynti kuvaa kaupoista ostettujen luomutuotteiden myyntiä. Kokonaismyynnin ja vähittäismyynnin erotus tarkoittaa suoramyyntin ja muiden lyhyiden jakeluketjujen kautta ostettujen luomutuotteiden myyntiä.

Kuvio 43. Luomuelintarvikkeiden myynnin kehitys Ruotsissa 2008-2017 ja ennuste vuosille 2018-2025. (Ekoweb Sverige 2018)

Jotain tulevaisuuden kulutustrendeistä paljastaa myös tanskalaisten viisi suosituinta luomuelintarviketta. Suosituimpia ovat kauravälipalat, luonnonjugurtti, porkkanat, ruuanlaitto- ja salaattiöljyt (Organic Denmark 2018). Suomessa luomutuotteiden kulutus painottuu vielä voimakkaasti päätuoreryhmiin ja esimerkiksi kaurapohjaisten välipalatuotteiden valikoimat ovat vasta viimeisen parin vuoden aikana laajentuneet.

Kuluttajapreferenssien lisäksi luomuelintarvikkeiden kulutusta edistävät myös kansalliset säännökset, kuten valtioneuvoston päätös (2016), että valtion elintarvikehankinnoissa, liittyen julkisiin ruokailuihin ja ruokapalveluhankintoihin, otetaan tehostetusti huomioon ympäristön kannalta hyvät viljelymenetelmät, eläinten hyvinvointi ja terveys sekä elintarviketurvallisuus. Käytännössä päätös edistää paitsi kotimaisten vaihtoehtojen, mutta myös luomun, käytön kasvua julkisissa ruokailuissa (MMM 2018). Lisäksi luomun käyttöä ruokapalveluissa on edistänyt 2017 vuodesta alkaen korotettu koulujakelutuki luomumaidolle, -hedelmille ja -vihanneksille.

10 Johtopäätökset

Suuret muutokset elintarvikkeiden kulutuksessa tapahtuvat hitaasti. Tämän osoittavat esimerkiksi perunan ja maidon kulutuksen kehitys Suomessa. Huolimatta suuresta huomiosta, lyhyemmät trendit, kuten esimerkiksi karppaus eivät näy koko väestön kulutuksessa. Trendeillä on kuitenkin lievevaikutuksensa, jotka saattavat näkyä kulutuksessa ajan myötä. Karppaus oli yksi paljon julkisuutta saanut ilmiö, sittemmin vastaavia erikoisruokavalioita on noussut pinnalle tasaisesti. Tällä hetkellä näköpiirissä olevista kehityssuunnista ja asenteista voidaan tehdä oletuksia tulevasta kehityksestä. Ainakaan näköpiirissä ei ole tekijöitä, jotka merkittävästi jarruttaisivat tai muuttaisivat kulutuskehityksen suuntaa. Kulutusmuutoksia on tutkinut hiljattain myös Aalto (2018), jonka tutkimustulokset ovat yhteneviä tässä työpaperissa esitettyjen tulosten kanssa.

Kehittyneissä maissa eläinperäiseen tuotantoon liittyvät näkökulmat kuten ympäristökuormitus, eläinten hyvinvointi, lihan syönnin vaikutukset terveyteen sekä antibioottiresistenssin riskiä kasvattavien antibioottijäämien yleistyminen lihassa saavat kuluttajat vähentämään lihan kulutusta. Kun tarkastellaan lihankulutusta globaalisti, on kulutuksen laskeva trendi voimakkainta EU-15 maissa. Verrattuna esimerkiksi Kanadaan, Yhdysvaltoihin ja Japaniin (EU 2018). Lisäksi esimerkiksi Euroopassa nuorten lihaa syömättömien osuus on kasvanut selvästi 2010-luvulla.

On erittäin todennäköistä, että kasvisyöjien osuus väestöstä jatkaa kasvua myös Suomessa. Vaikka kasvisruoan taustalla ovat yleensä eettiset ja terveydelliset syyt, viime vuosina kasviruokavalioon siirtymistä ovat helpottaneet erilaisten kasvipohjaisten proteiini- vaihtoehtojen saatavuuden parantuminen. Viime vuosina uusien ravintolähteiden määrä on lisääntynyt ja niiden valikoimat kasvaneet. Korkeiden satotasojen ansiosta kasviproteiinituotteiden (esimerkiksi härkis, nyhtökaura) valmistus on kannattavaa. Vuodesta 2017 alkaen myös hyönteisproteiinit ovat tarjonneet kuluttajille vaihtoehtoisen proteiini-lähteen. Nämä uudet vaihtoehdot yhdessä eettisten ja terveysasenteiden kanssa hillitsevät

osaltaan eläinperäisen proteiinin kulutuksen kasvua. Näiden vaikutuksia lihan kokonaiskulutukseen on kuitenkin vaikea arvioida.

Lisääntynyt tieto ruoan terveellisyydestä ja eettisestä tuotannosta ohjaa kuluttajaa ravitsemussuositusten osoittamaan suuntaan (Aalto & Peltoniemi 2014). Elintarvikkeiden alkuperätieto ja tuotannon ympäristövaikutukset kiinnostavat kuluttajia huomattavasti enemmän kuin 2000-luvun alkupuolella. Yleisesti kulutustottumusten katsotaan muuttuneen terveellisemmiksi. Toistaiseksi kuitenkin hinta on usein valintahetkellä eettisyyttä tärkeämpi tekijä.

Ruokaan liittyvän kiinnostuksen, tiedon ja valintamahdollisuuksien lisääntymisen myötä kuluttajat ovat valmiita panostamaan ruoan laatuun. (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2014, Aalto & Peltoniemi 2014, Nordic Council of Ministers 2012.) Laatuun liittyvien tekijöiden merkitys ei varmasti tulevaisuudessa pienenny.

Elintarvikkeiden jalostuksen lisäksi politiikkakeinot vaikuttavat keskeisesti uusien ruokälähteiden hintaan, saatavuuteen ja edelleen kulutuskäyttäytymiseen. Esimerkiksi proteiinituotteiden paikallista tuotantoa voidaan edistää viljelyskustannuksia alentavilla toimenpiteillä tai vastaavasti vero-ohjauksen avulla. (Ahokas ym. 2016.)

Myös väestön ikärakenteen muuttuminen muuttaa kulutusta. Eläkeläisissä on polarisointumista käytettävissä olevien tulojen osalta. Osalla tulot laskevat eläkkeelle siirtymisen johdosta ja kulutus pitää suhteuttaa aiempaa pienempiin tuloihin (Nurmela 2014.). Toisaalta osa eläkeläisistä on aiempaa varakkaampia ja he puolestaan panostavat ruuan laatuun ja käyttävät rahaa ateriapalveluihin. Useissa tämän tutkimuksen lähteissä kulutustiedot eivät huomioi yli 65-vuotiaita, vaikka elinajanodotteen noustessa heidät olisi tarpeen huomioida omana ryhmänään. Toinen kasvava väestöryhmä on yksinasuvat, myös heidän osuutensa kasvu muuttaa kulutusta ja ateriapalvelujen käyttöä.

11 Lähteet

- Aalto, K. & Peltoniemi, A. 2014. Elintarvikkeiden kulutusmuutokset kotitalouksissa 2006–2012. Kuluttajatutkimuskeskus. Tutkimuksia ja selvityksiä 10/2014.
- Aalto, K. 2018. Elintarvikkeiden kulutus kotitalouksissa vuonna 2016 ja muutokset vuosista 2012, 2006 ja 1998. Kuluttajatutkimuskeskus 2018:80. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja.
- Ahokas, I., Ahvenainen, M., Pohjolainen, P. & Kuhmonen, T. 2016. Proteiinikysymys ja sen ratkaisumahdollisuudet Suomessa. Tulevaisuuden tutkimuskeskus 4/2016. Turun Yliopisto.
- Eidstedt, M., Svensson, U. & Wikberger, C. 2009. Livsmedelskonsumtionen 1960 – 2006, Statistiskrapport 2009:2, Statens Jordbruksverk
- Ekoweb Sverige 2018. Ekologisk livsmedelsmarknad. Rapport om den ekologiska branschen sammanställd av Ekoweb.nu 25 januari 2018.
- Elintarviketalous 2016. Elintarviketalouden tuotanto-, kulutus-, markkinointi- ja hintatietoja 2010-2016. Suomen Gallup Elintarviketieto Oy.
- EY 2015. Nordic food survey 2015: Consumer trends.
- Falguera, V., Aliguer, N. & Falguera, M. 2012. An integrated approach to current trends in food consumption: Moving toward functional and organic products? Food Control 26/2
- Research Institute of Organic Agriculture (FiBL)/Agricultural Market Information Company (AMI). Data compiled by FiBL on Eurostat and national data sources. FiBL-AMI Survey 2016 based on national data sources.
- Forsman-Hugg, S. & Turunen, H. 2008. Näkökulmia suomalaisen siipikarjanlihan tuotannon kilpailukykyyn, kulutukseen ja kauppaan. MTT 124.
- HE 137/2016. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi makeisten, jäätelön ja virvoitusjuomien valmisteverosta annetun lain sekä eräiden juomapakkausten valmisteverosta annetun lain 3 §:n ja liitteen muuttamisesta.
- Heikkinen, N. 2014. Hyvä terveys -lehden elintarvikemainosten terveellisyyslupaukset. Viestintätieteiden pro gradu – tutkielma. Vaasan yliopisto.
- Helldán, A. & Helakorpi, S. 2015. Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2014. THL. Raportti 6/2015
- Hällström, J. 2006. Arki, valinnat ja tulevaisuus. Suomen luonnonsuojeluliitto
- Kehittyvä elintarvike 2007. Elintarviketieteiden seuran jäsenlehti 2/2007. Elintarviketieteiden Seura ry
- Kosonen, T. & Ropponen, O. 2012. Makeisvero – tehokasta kulutusverotusta vai kulutuskäyttäytymisen ohjausta? Muistiot 21, VTT.
- Lievonen, S., Havulinna, A.S. & Majjala, R. 2004. Egg consumption patterns and Salmonella risk in Finland. Journal of Food Protection*. Vuosikerta 67, numero 11.
- Lihatiedotus 2016. Lihan kulutus Suomessa: Lihavalmisteiden kulutus.
- Luke 2016. Ravintotase 2015 ennakko ja 2014 lopulliset tiedot. Päivitetty 30.6.2016
- Luke 2016. Kalan kulutus 2015. Päivitetty 1.11.2016
- Luke 2017. Tilastotietokanta, viljelykasvien sato.

- Luke 2017. Ravintotase 2016 ennakko ja 2015 lopulliset tiedot.
- Luke 2018. Ravintotase 2017 ennakko ja 2016 lopulliset tiedot.
- Maito ja terveys 2007. Toimitus Urho, U-M. Maitotietoa. Tietoa maidosta ja ravitsemuksesta. Marraskuu 2007.
- Maito ja terveys 2014. Maitotietoa. Maidon kulutus maailmalla 2014.
- Maitomarkkinakatsaus 10/2016. Wallenius, E. Maitovaltuuskunta, MMM, Suomen Meijeriyhdistys, Valio Oy.
- MMM 2014. Hallituksen luomualan kehittämissuunnitelma ja luomualan kehittämisen tavoitteet vuoteen 2020.
- MMM 2018. mmm.fi/ruoka > Vastuullinen ruokaketju > julkiset hankinnat
- Mäkelä, J. & Forsman-Hugg, S. 2010. Muuttuva lihankulutus. Miten ja miksi suomalaiset syövät lihaa?
- Mäkinen, T. 2012. Kalankasvatus ja kalojen suojeleminen. Alue ja ympäristö 41:2
- Nordic Council of Ministers 2012. Nordic dietary surveys. Study designs, methods, results and use in food-based risk assessments.
- Nurmela, J. 2014. Hyvinvointikatsaus 4/2014 – Teema: Kulutus. Tilastokeskus
- OECE-FAO 2016. Agricultural Outlook 2016-2025. OECD Publishing, Paris.
- OECD-FAO 2017. OECD-FAO Agricultural Outlook 2017-2026. Special Focus: Southeast Asia.
- Organic Denmark 2018. Facts & figures about Danish organics.
- ProAgrian ja MTT:n Sikatalouden seminaari 2.6.2010 Vantaa.
- Paloviita, A. 2014. Lähiruoan yhteiskunnalliset vaikutukset. Kotikulmilla keittiöön -hanke, JAPA ry.
- Parviainen, Heli. 2017. Itä-Suomen Yliopisto. Suomalaisten 12–18-vuotiaiden nuorten erityisruokavalioiden noudattaminen vuosina 1979–2013.
- Pesonen, M. 2014. Naudanlihantuotannon ja -kulutuksen kehitysnäkymiä. Poimintoja päättyneistä hankkeista. MTT 5.12.2014.
- Pesonen, M. & Huuskonen, A. 2014. Naudanlihantuotannon ympäristövaikutukset -kirjallisuusselvitys. MTT raportti 156.
- Pohju, A. 2011. Ravitsemuskatsaus 2/2011 – Maito maistuu nuorille aikuisille.
- Pro Luomu. Luomu Suomessa 2017. https://proluomu.fi/wp-content/uploads/sites/11/2018/03/luomu_suomessa_2017.pdf
- Pro Luomu. Luomun kuluttajabarometri 2017. https://proluomu.fi/wp-content/uploads/sites/3/2017/10/Kallinen_Pentila_LEP2017.pdf
- Rabobank 2017. Rabobank Global Animal Protein Outlook 2018: Production Growth Continues, Bringing Increased Competition
- Rusanen, S. 2003. Elintarvikkeiden kulutuskehitys 1930-luvulta ja ennusteet vuoteen 2005. Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos, selvityksiä nro 20. Maatalouspolitiikka.
- Setälä, J., Saarni, K. and others (2015), Kalamarkkinakatsaus 2014.
- Silvenius, F. & Grönroos, J. 2004. Suomen kalatuotteiden elinkaariarviointi. Suomen ympäristökeskus 687.
- Statistics Denmark 2016. Human consumption of food by type and unit.

Statistics Denmark 2018. Organic production and trade.

Talouselämä 26.1.2016. Kommentti: Vihis ja nyhtökaura valloittivat – Ruokatalot jäivät jälkeen tästä trendistä.

Tilastokeskus 2012. Väestöennuste 2012-2060.

Tilastokeskus 2014. Tietoja maa- ja elintarviketaloudesta. Kotieläintilastot 2013. 30.9.2014

Tulli 2017. Ulkomaankauppatilasto. <http://uljas.tulli.fi/>

Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2014. Suomalaiset ravitsemussuositukset 2014.

Viinisalo, M., Nikkilä, M. & Varjonen, J. 2008. Elintarvikkeiden kulutusmuutokset kotitalouksissa vuosina 1966-2006. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 7.

VYR (Vilja-alan yhteistyöryhmä)2012. Kansallinen viljastrategia 2012 – 2020. ISBN 978-952-453-751-3 (Verkkajulkaisu)

Välimäki, K. 2006. Teurastus- ja lihanjalostusteollisuus. Toimialaraportti 4/2006. KTM:n ja TE-keskusten julkaisu.